G. PAALBERG.

Otto Vaher

ehk

Mälestused sõjapäivilt.

M. Leesment'i kirjastus Paides.
1922 a.

W. Ehrenpreis'i trükk, Tallinnas.

I.

Augusti kuu.

Pühapäeva õhtupoolik.

Tallinnas, Viruvärava puiesteel, istub pingi peal umbes 24 aastane valget verd sihvakas noormees.

Nooremehe nimi on Otto Vaher.

Seni on ta mõisavalitseja olnud. Äkki läks tal himu ära ja ta tuli linna, et vähe puhata.

Oli ilmasõja aeg.

Vaher teadis, et varsti tuleb sõjaväeteenistusse astuda ja mis jaoks siis ent vaevata.

Kes teab kuniks seda elu!

Orjata viimse silmapilguni neid paksukõhuga saksa mõisnikke — ja ei tunda end kunagi vabana, inimesena, kes seda teha võib, mis tahab, ehk jälle minna kus mõtleb.

Nüüd on ta ometi vaba. Kuus pikka aastat on ta vahetpidamata neid orjanud, ilma silmapilkugi vaba olemata.

Nii mõtles Otto Vaher ja puuris omi jalge ees kepiga liivasse.

Vaher on alles eila öösel Tallinna tulnud. Korterit oli ta juba üleaasta linnas pidanud Kunas just sõjaväkke võetakse, ei teadnud ta kindlasti, kuid mõisahärra, kes kõik näis teadma, ütles, et see varsti sündivat.

Tuttavad olivad alles maal suvitamas nagu ta varem teadis. Mis vaheajal linnas peale hakata, või kuhu minna, neid küsimusi seadis Vaher täna endalle ette.

Närvid olivad ka viimasel ajal kaunis pinevil, sest ega see valitseja amet suurem asi polegi. Mõisatöölised, see viimane kiht inimesi keda mõisnikud orjastada on oskanud, nendega tuli oma moodu ümber käia. Tuli närvisi kurnavalt kannatada. Vaher ei leidnud põhjust, et neid inimesi süüdistada nende mõistmatuses — ei — tal polnud selleks vähematki põhjust.

Nad olivad nii nagu neid isadelt päritud viisid ja kombed õpetasid.

Kuid nüüd oli ta vaba ja võis puhata.

„Jumal teab, mis mul veel ees seisab!" mõtles Vaher ohates.

Tal oli ka kodu Pärnumaal. Kolmel pikal aastal polnud ta enam sinna saanud. „Oleks ka tarvis kodu minna!" mõtles veel ta.

Vanemad pidasivad kahe noorema õega talu.

„Teab kuidas nad tööga seal ka valmis saavad!" mõtles noormees liikujat jalutajate kogu vaadeldes.

Ja äkki hüüdis ta: „Pagan võtaks, sealt läks praegu minust paart tuttava näuga neiut mööda! Kes nad võivad küll olla?" tuletas ta endalle meelde. „Ah ja! Need on neiu Erna Mänd ja Hilda Kask," tuli talle meelde.

Tema kooliõed. Mõlemad temast aastat paar nooremad.

Kenad plikad need Erna ja Hilda. Iseäranis see Erna Mänd. Hilda Kask ei olnud, tema Vaheri ideaal saanud olla. Oli natuke edev ja auahne — kuid siiski kena . . .

Erna Mänd.

See oli tema nooruse unistus.

Aastaid oli see kestnud.

Kuid ei tea, kunas ja mis moodi, aga ta oli ka unustuse hõlma vajunud.

Oli teineteisele kirjutud, nii mõndagi korda, nii mõndagi aastat peale kooliaja — ja viimaks ei tea, Erna enam mulle ei kirjutanud. Nii mõtles Vaher.

„Igatahes ei lootnud Erna enam minust midagi. Ta eidis uusi tuttavaid — — —

Ka Vaher ei võinud eneselle ütelda, et ta neiut silmas oli püüdnud pidada, ei, ta oli liiaks eneselle ja oma elukutsele elanud ning neiu silmist lasknud kaduda.

Oli küll nii mõndagi korda pikadel sügisõhtutel, millal tuul nuttis ja hulus ja torm puuoksi vastu akent peksis, meelde tulnud, noor vallatu punapõseline plika Pärnumaalt.

Kuid teisel päeval oli see jälle ununenud.

Siiski tundus nii mõnus mõtelda selle Erna Mändi peale.

Ta oli nii kena.

Oleks huvitav teada, mis teeb ta Tallinnas ja kuidas ta elab?

Vaher naeratas.

Oleks küll huvitav, aga kus mina seda teada saan! Nemad on juba kaugel.

Ta tundis, et tarvis on sõbrust uuendada, on tarvis uusi sidemeid luua, mis unustuse hõlma vajunud. Ta soris oma südame kallal, selle saladusi paljastades ja otsis teist, keda Ernale ja neile tundmustele vastu seada võiks, mis tema Erna vastu tundnud.

Asjata!

Ernal oli ikkagi auplats Vaheri südames alles hoidunud.

Oli küll tutvusi olnud, läbikäimisi seltskonnas nii paljude ilusate neiudega, aga kunagi polnud ta tundnud, leegitsevat, igatsevat tungi kellegi järele.

Oli olnud silmapilkne huvi.

Mitmesugusid küsimusi endalle üles seades, ei jõunud ta veel kõigile vastust leida, kui ta Erna Mänd'e nägi üksinda tagasi tulema.

Neiu jõudis Vaheri istekohale.

„Ei tea, kas peaks Erna mind veel tundma?" käis äkki mõte läbi nooremehe pea ja ta jäi rahuga istuma.

Erna jõudis Vaheri istekoha juurde. Viskas ükskõikse pilgu üksiku istuja poole. Näis, nagu mõtleks ta seisatama jääda, nagu rõõmuhelk liikus üle neiu ilusa näo, kuid see oli ainult üks silmapilk — ta läks mööda.

Vist tundis neiu end pettuna, sest ta astus kiiremalt kui varem edasi.

Vaher lasi seda sündida.

„Ei tundnud!" ütles ta enesele ja tõusis pengilt ülesse, et neiule järgi ruttata.

Ta hüüdis: „Neiu Mänd, vabandage, kui ma ei eksi!"

Erna jäi seisma.

Neiu vaatas suurilsilmil Vaheri otsa ja ta pilgus oli naer.

„Teie, herra Vaher!" hüüdis neiu Vaherile kätt vastu ulatades.

„Mina neh. Ikka mina," vastas Vaher naerul. „Või Teie ei tundud mind ära?" küsis ta.

„Tunisin küll. Küll" vastas Erna. „Aga ma mõtlesin, et see tundmine Teile soovitav ei ole," lisas ta juure.

„Kuidas Teie selle peale tulete?" uuris Vaher neiut põnevalt silmitsedes ja öeldes. Meie olime ju varem ometi üheteisele head!"

„Seda vist küll. Meil olivad nii mitmes asjus ühised vaated," vastas neiu järelmõteldes.

„Aga siiski!"

„Mis siiski?" küsis Vaher.

„No jah! Jätsite minu viimase kirja peale vastuse saatmata," ütles Erna teravalt Vaherile silmi vaadates.

„Sest on ometi vist paar kolm aastat mööda läinud," ütles Vaher. „Kuid mina arvan, Teie viimane kiri jäi minul Teie poolt saamata."

„Võib olla," vastas Erna pikkamisi. „Aga rääkige, kuidas ja kus elate?" lisas ta juure.

Selle asemel, et neiu küsimusi vastata, küsis Vaher: „On Teil aega?"

„Täna küll," vastas neiu. „Täna on ju pühapäev."

„Pühapäev küll, aga kes võib teada," ütles Vaher kelmikalt naeratades. „Kuid siiski on hää. Istume siis ometi kuhugi, ega's meie ometi omi elulugusi keset tänavat hakka juttustama."

„Lähme minugi poolest ja istume kuhugi," hüüdis Erna kõlaval häälel ja hakas kerge liigutustega istekoha poole sammuma.

Vaher vaatas üllated pilguga Ernale järgi. „Ei mingid muutust," ütles ta eneselle ja valjusti Ernale:

Teie olete ikka veel see väikene Erna. Kerge ja ilus kui lumelill."

„No, noh, herra Vaher, Teie olete isegi meelitusi õppinud ütlema," vastas Erna.

Nad istusivad sohvale.

Nüüd vadistas Erna temale omase kergusega, kus ta kõik see aeg elanud, mis teinud, kus käinud, mis näinud.

Vahete vahel mõtelnud ta ka Vaheri peale.

See kadunud aga kui maa alla, ei kihku ega kahku kuskilt kuulda. Seda jutustes punastas aga neiu nagu lubamata asja üle, kuid see oli ainult

silmapilk, Erna elas nüüd juba teist aastad Tallinnas, kus tema vanemad ka elasivad. Isa oli talu ära müünud ja Tallinna kõige perekonnaga elama asunud. Siin pidasivad nad Suure Tartu maanteel talurahva kauplust, kus ka Erna müüjaks oli.

See oli üks tuttav kauplus, mida ka Vaher väga hästi tundis.

„Imelik, kuidas ma Teid ennem näinud ei ole! Mina olin kõigest 20 versta Tallinnast A. mõisa valitsejaks ja käisin õige tihti linnas, iseäranis talvel. Siis sai iga nädal vähemalt paar korda käidud. Teie poest sõitsin ma alati mööda. Mäaletan isegi, et moonamehed alati Teie pool kaupa ostmas käisivad," ütles Vaher.

„Võib olla," vastas Erna. „Saatus ei tahtnud, et meie teineteist nääksime. Aga ütelge, mis teete Teie nüüd Tallinnas?" küsis Erna.

„Mis teen ma Tallinnas! Teen!" vastas Vaher. „Ei midagi. Olen ametipuhkusel. Tulin alles eila öösе. Pole jõudnud veel ringi vaadata."

Nüüd jutustas Vaher, miks ta end teenistusest lahti võtnud ja Tallinna elama asunud.

„Oleks ju kena, kui Teie siia elama jääte, aga see hirmus sõda röövib kõik ära," ütles Erna nukralt.

Vaher kuulis neiu hääles kurbtuse tooni ja järeldas sellest, et see hävitav sõda on juba ka temalt midagi võtnud ja ta küsis.

„Näib, nagu oleks sõjajumal juba Teilt ohvrit nõudnud. Iga inimene, kellega räägid, avaldab nagu tagasihoidlikult ikka midagi julmi tunnet sõja kohta."

„Eksite, minult otsekohe pole ta veel midagi võtnud," vastas Erna. „Kuid näha teiste pisaraid, ei saa ometi tuimaks jääda, ja võib olla, nõuab ta ka veel minult kõige suuremat, mis ma anda võin — —"

Vaher vaatas imestades Erna otsa.

Kas oli see veel see endine vallatu ja muredeta plika, kelle näult kunagi ei naeratus kadunud. Ei, see oli ju eluküps naine, kes oskas juba mõelda.

„Kena oleks, kui Erna minu naine oleks," mõtles Vaher iseeneses.

„Aga — ega ta enam vaba ole!"

Jutul tuli väikene vahe. Mõlemate pilgud eksisivad kauguses ja näis nagu püüaks kõnelejad omi mõtteid koonda millegi üle . . .

„Teie, härra Vaher peate täna meile tulema," lõpetas Erna öeldes vaikust. „Meie vanad saavad end südamest rõõmustama. Nemad räägivad tihtigi peale Teist. Iseäranis peab ema Teist suurt lugu."

„Kas tõesti?" küsis Vaher uudishimulikult.

„Päris tõesti" vastas Erna elavalt. „Ja nüüd lähme kohe. Ilma vastu rääkimata," ütles Erna sohvalt ülesse tõustes ja Vaheri käe alt kinni hakates.

„Lähme minugi poolest," avaldas Vaher oma nõusolekud. „Kuid siiski üks tingimine."

„Ja missugune?" küsis neiu.

„Ka mina elan Tartu maanteel, mitte Teilt kaugel. Teie peate ka minu poole tulema."

„Tulen vastas neiu. „Veel täna õhtu tulen."— —

Vana Mänd'ide rõem oli tõesti eht, kui nad Vaherit oma pool nii mitme aasta järel nägivad.

Vana härra Mänd oli lahkus ise ja ka emand oli Vaheri, kui oma poja vastu südamlik.

Vaher tundis enesel nii kaua aja takka õige koduse olevat tuttavate inimeste hulkas, kes temast lugupidasivad, teda näha igatsesivad.

Sai kuni hilja õhtuni jutulõnga koorutud ja kuidagi ei tahtnud lõpp tulla.

Vaher vaatas juba mitu korda oma taskukella.

Aeg oli õieti hiline.

Viimaks sai ometi jumalaga jäätud.

Vaherit paluti aga nii tihti, kui aeg teda lubab, Mändide poole tulla.

Vaher tänas südamliku lahkuse eest.

Erna tuli teda saatma.

Vanematele ütles aga Erna, neil ei pruukivat teda nõnda ruttu oodata, võib olla, läheme veel härra Vaheriga teatrisse.

Tänavalle jõudes ei teinud Erna teatrisse minemisest väljagi, vaid hakkas rahulikult Vaheri käe alt kinni ja sammusivad viimase korteri poole.

Kui Vaher oma korteri ust lukkust lahti keeras, küsis ta Ernalt, kas see ei kartvat öösel poismehe korteri tulemast?

„Mitte sugugi!" vastas Erna. „Olen eelarvamistest täiesti vaba. Teen, mis minule meeldib ehk mida ma õigeks pean. Minu tegude üle kohtumõistja on minu enese sisemine mina ja mitte teised inimesed. Teie korteri ei karda ma kunagi tulemast. Ma usaldan Teid."

„Kena Teist, Erna," vastas Vaher. „Kuid siiski, vabandage! Tahtsin ütelda, neiu Mänd."

„Hüüdke mind peale Ernaks, see meeldib mulle rohkem."

Vaher võttis neiu käe, suudles seda õrnalt öeldes:

„So, nüüd oleme siis minu korteris," ja võttis tule ülesse.

Vaheril oli kena korter. Mõnusasti ja ajakohaselt sisseseatud. Ta oli seda korterit enam kui aasta pidanud. Et tal tihti tuli linnas käia ja ka vahel ööd olla, siis oli ikka oma tuba ja polnud vaja mööda võerastemajasid hulkuda ega lutikaid söötа.

Aegameisi oli ta korteri sisseseade omanud, tükk tüki kõrval sisse kandes kuni see täielik sai.

Ta oli läbi ja läbi reaal inimene.

Erna leidis korteri väga kena olema.

„Teil on tõesti siin naisterahva käsi korraldanud," ütles neiu ringi vaadates. „Arvatavasti

Teie pruut," lisas neiu naeratades juurde. „Üks poissmees ei muretse kunagi nii piinlikult viimase täiuseni oma korteri eest, ilma tagamõtteta."

„Ei saa aru Teist!" ütles Vaher. „Minu õde oli küll mõni aeg Tallinnas, ta elab Tartus, on arst T. abikaasa ja tema seadis minul siin vähe oma maitse järele sisse. Kuid pruuti mul praegu ei ole," seda öeldes istus Vaher neiu kõrvale sohvale.

„Ah nii!" ütles Erna. „Minul näib aga nii nagu oleks Teie oma toad noore abielumehe kohaselt sisse seadinud," naeratas neiu kelmikalt.

„Võib olla ka," vastas Vaher rahulikult ja lisas juure: „Puudub ainult see teine. Mina ei saa aru, mul pole kunagi naiste juures õnne. Olen liig külm, või palju nõudev."

„Teie olete idealist," ütles Erna. „Mina tunnen Teid väga hästi. Teie vist rääkisite mulle, missugune peab naine olema, keda Teie armastate."

„No ja küll!" ütles Vaher nõus olles. „Ma olen oma ettekujutustele truuks jäänud — pealegi on üks minu ideaalile lähedal seisnud; kas ta aga vaba on, ei tea ma mitte!"

„Ajate naerma!" hüüdis Erna. Näib, nagu vaataks Teie asja peale väga erapooletult, Teie nagu polekski noormees, kelles leegitseb teatav tuli . . ." rääkis neiu pikameisi.

„Näib — aga ega ta nii ei ole," vastas Vaher. „Mina ei taha elust ette jõuda. Olen arvamisel, kui elu minu jauks midagi tahab anda, siis pole see veel mitte hilja. Oleks ka narrus enne õnne järele haarata, kui pole selleks kindlust — just see on see rumalus, et paljud õhusrippuva õnne järele haaravad ja mida nad leidvad — — —"

„Olgu Teil küll õigus," ütles Erna. „Aga lubage, Teie olete siiski väga iseäralik, härra Vaher. Mina ei saa Teist mitte aru! Teil on teatav inimene, keda Teie tunnete, kelle vastu Teil teatav

sümpaatia on ja siiski ei tee Teie selleks midagi, et teda kätte saada. Teie ei tea isegi, kas ta veel vaba on!"

„Teile näib see imelik," ütles Vaher. „Kuid seda teada saada ei ole raske, kui soovite kuulda?"

„Väga heameelega!" vastas Erna. „Kuid siis peate seda küll vist spiritislisel teel tegema."

„Mitte sugugi," vastas Vaher. „Minu ideaal, minu ettekujutus olete Teie, see naene, keda ma igatsen . . ."

Vaher ütles seda nii imerahulikult ja kindlalt, vaatas aga seal juures uurivalt neiu otsa, iga muudatust neiu näus tähelepannes.

Erna nägu jäi muutmata. Oleks nagu väike vari neiu silmade eest mööda vilksatanud.

Seda kõik nägi Vaher.

Vaikus.

„Lubage, ma mõtlen silmapilk," ütles Erna. „See tuli nii äkki, vaatamata, et mu hing seda küll a mas."

Vaher haaras neiu käe järgi. Surus selle vastu omi huuli ja ütles: „Mõtle, mõtle, armsam! Ma tean, olgu see otsus missugune, aga ta saab minu kasuks olema."

Erna pööras ent Vaheri poole öeldes:

„No, olgu Teie tahtmine, ehk ma seda silmapilku küll luulelisemalt ette kujutasin. Teie olete kord juba niisugune. Võta mind nagu ma olen. Olin juba ammu enne kui sina Otto seda arvasid, arvata võisid, ihu ja hingega sinu."

Erna sai täna öösel Vaheri naiseks.

Teisel hommikul läksivad nad seltsis vana Mändide poole ja esitlesivad end vanadele, kui tulevane mees ja naine.

Vana isand Mänd oli ülirõemus. Ka emand oli nagu käest ära. „Eks ma ikka ütlesin! Erna vaata

ette, härra Vaherist saab sinule mees. Kuid, kes uskus mind! Kõik naersivad," — hüüdis emand Mänd rõemu pisarates ujudes.

Erna ja Otto olivad ise ülikõige õnnelikud. Nad olivad end leidnud ilma suurte otsimisteta.

Kahe nädali pärast saivad nad Kaarli kirikus laulatud.

Pulmapidu oli noorepaari soovil väikene.

Nädal aega oli pulmadest mööda, noorpaar oli sõnadeta õnnelik. Püüti vastastiku juba silmist soove lugeda ja neid täideti õrnalt — — —

Erna õnne taevas oli selge, kui kristall klaas, milles vähematgi pilve rünka ei heljunud — teisite oli aga Vaheri hinges. Vahete vahel tundis mees midagi oodatavat, piinavat luupainajaliku hinge juure hiilivat — — —

Vabalt oli ta Tallinna tulnud, ilma muredeta — ilma rõhuva aimduseta. Ta teadis, et tuleb sõttaminna ja see ei hirmutanud teda sugugi. Tuhanded olivad enne teda läinud . . .

Kuid nüüd, mida ligemale aeg jõudis, seda rusuvam tundmus asus rinda. Midagi nagu kohutavat lasus ta hinge peal. Oli kahju, lõpmata kahju.

Ta pilk riivas naist, kes nagu lahtipuhkenud mooni õis talle vastu naeratas, teadmata, missugune valu mehe südames asus.

Õnn on üürikene.

Terve noor eluaeg sai sellest unistud, igatsetud . . . nüüd oldi siis oma eesmärgile jõutud, vaikselt, ilma tormideta.

Kui õnnelik oli ta nüüd kolm nädalat olnud! Kõik oli nagu unes.

Ta pigistas silmad kinni.

Ei ilmsi ei võinud see olla! Kuid — siiski!

Seal tuli Erna ja põimis omad pehmed valged käekesed ümber Vaheri kaela — suudeldes tema kinni litsut silmi.

Tal oli lõpmata hea. Ta ei avannd omi silmi Erna palus: „Pai Otto tee silmad lahti!"

Otto oli sõnakuulmata.

„Oh sa kuri mees!" hüüdis Erna peaaegu nuuksudes.

„Sa ei salli mind enam! Sa oled minust tüdinud! ütle, ütle!" ajas Erna peale.

Vaheril ei aidanud muud, kui tegi kinni surut silmad lahti ja tõmbas naise kaenlasse.

Peagi oli kõik hea.

Kõik oli hea, aga see tont, mis nägemata mehe hinge peal lasus, tuli igapäevaga ligemalle.

Kaheksanda septembri hommikul seisivad inimesed iga tänava nurgal salkadena koos ja lugesivad huvitusega väljapandud punasid kuulutusi.

Vaher läks linna.

Nähes salkadena inimesi tänava nurkadel koos, jäi ka tema seisatama.

Ka tema tahtis teada, mis seal on.

Ta luges . . . kõik läks silmade ees segi. Tähed hüppasivad, majade seinad, plangud, isegi voorimehed käisivad tema silmade ees ringi.

See oli siis sündinud.

Vaher ei läinud linna, vaid pööras kiirel sammul kodu tagasi.

Lõõtsutades jõudis ta oma tuppa ja senna langes ta jõuetult toolile maha.

Erna jooksis armastatud mehe juure, hädaldades:

„Mis sul ometi on? Oled sa haige? Ütle ometi jumala pärast!"

Suure vaevaga rõhus Vaher ent välja: „Kõik on otsas! Meie — õnn . . ."

„Kuidas meie õnn?" Küsis Erna suuril silmil mehe otsa vaadates.

„No jah! Seal tänava nurkel on juba need mobilisatsioni kuulutused väljas," ütles Vaher ägades.

Nüüd vast sai naine aru, missugune hirmus tont nende õnne purustada ähvardas.

Nuuksudes langes ta mehe rinnale. Ta teadis nüüd, miks katsivad murepilved nii tihti tema armsa mehe nägu.

Erna oli juba viimasel päevadel mehe iseäraliku olekut tähelepannud, seda aga oma moodi seletanud.

Tal näis, nagu ei armastaks mees teda nii nagu peaks olema — kuida võis mõni mure mehe südames asuda, kui ta oma naist armastas . . . Nüüd oli kõik selge.

Otto oli õrnatundeline, ta kannatas üksi, et mitte oma naise õnne segada.

„Sa armas mees!" hüüdis Erna, „juba esimestel päevadel kallab saatan sinu õnne sekka kibeduse karikast mõrudaid silmapilke."

Erna püüdis meest trööstida.

„Vast aitab raha!" ütles naine. „Papal on seda puru küll — ma räägin temaga."

Ei, ei!" Tõrjus Vaher käega. „See ei aita midagi. Ma olen terve ja tugev mees. Vigastama ma ent ei hakka, valetama ma pole harjunud. Ma lähen, ehk küll verise südamega — — ja ta läks.

II. Lahkumine.

Vaher oli vastu võetud.

Teenistusesse määrati teda 171. tagavara polku, mis siin pool Petrogradi, Krasnoe Selos.

Hommikul oli vastu võtmine ja õhtul saadeti neid salkadena rongi peale, nii et need juba järgmisel hommikul neile määratud kohal võisivad olla.

Erna tuli oma meest saatma.

Vaher lubas teda ainult siis tulla, kui ta jaamas ei nuta ega minestusesse ei lange.

„Lõhkegu valust kas või süda, kuid ilmale peab uhket ja rahulikku nägu näitama. See on minu moraal," ütles Vaher oma naisele. „Keegi ei pruugi näha inimese sisemist minat — ilm on halastamata ja kuri," lisas ta juure.

Erna lubas kõik oma mehele.

„Ma tahan püüda," ütles ta vaikselt. „Kuid süda, see süda, valutab tormiselt," ütles naine kramplikult mehe kätt surudes.

Vaher püüdis oma naist rahustada, nii hästi kui see tall korda läks, sest ka tema südamega polnud asi korras.

Ka vana Mänd lõi õhtul varakult oma poeuksed kinni ja kõndis oma abikaasat käealt kinni võttes Balti vaksali poole.

Raudteejaama ootesaalid olivad inimesi puupüsti täis. Igaüks püüdis oma sõbrasi ja sugulasi saatma tulla. Soovis igaüks sõbrale võib olla viimast korda kätt pigistada — temale „ela heasti" ütelda.

Esimene kell rongi ärasõiduks helises.

Nagu närvilik tuksatus käis läbi rahvamurru.

Ei tahtnud nagu uskuda, et see nii on. Oli nagu unenägu.

Kõik armsad inimesed, koos elatud — kannatatud ühes — ja nüüd kisub halastamata saatus puruks kõik sidemed.

Lahutab armsama armsamast, mehe naisest, vanemad lastest, sõbra sõbrast ja tuttava tuttavast.

Inimeste silmis paistab nagu arusaamatus — — nagu ootus, segatud kartuse ja lootusega.

Seal seisab naine, oma mehe ees, umbes mõne kuune laps süles, pisarad hääles.

Hingeldades püüab ta rääkida, ikka rääkida, et mitte mõttetele aega anda pähe tungida, silmapilgu koleduse üle arupidama.

Seal kukkub keegi minestanult põrandale . . .

Vaher paneb ootesaalis Erna kuhugi pingi otsa peale istuma. Ise istub ta oma naise kõrvale.

Erna murrab meeltäraheites omi sõrmi.

Vaher istub liikumatult, mõtteta. Temas ei liigu midagi... kõik on vaikne nagu surnud.

Nende ees seisavad isand Mänd oma teisepoolega ja püüavad Ernat oma pilkudega rahustada. Viimane ei näe, ei kuule midagi, mis tema ümber sünnib — — — ta on oma mõtetega üksi.

Teine kell.

Jälle käib värin läbi lainetava rahvahulga.

Veel mõni minut.

Saal jääb vaiksemaks.

Silmapilk on, nagu oleks kõik surnud, isegi suure seinakella tiksumist on selgesti kuulda.

Seal nutab keegi laps, südantlõhestavalt hüüdes: „Isa, sa ei tohi mitte ära minna! Meie emaga ei luba!"

Kuid kes hoolis sellest! Sealt tulevad rüsinal inimesed ja tungivad väljamineku ukse poole, lahutades last isast.

Laps kisendas metsikult...

Kolmas kell.

Kõik tormavad ukse poole,

Viimased suudlused, viimane käepigistus ja lahkumine.

Vaher tõuseb pikameisi ülesse. Sirutab ent — — jätab rahulikult Erna vanematega jumalaga ja siis pöörab naise poole.

„Erna!" ütleb ta.

See on ainukene sõna.

Suudleb oma naist — tuliselt, võib olla viimast korda — — — käepigistus ja ta läheb ukse poole sirgelt, ilma vankumata.

Erna jääb oma kohale. Ta hoiab kramplikult pingi seljatoest kinni, et mitte maha langeda.

Ukse juures vaatab Vaher veel kord tagasi, saadab viimase pilgu üle teiste peade oma naisele ja kaub.

Erna teeb kord nagu katset temale järele tormata, kuid ta jõud raugeb ja ta langeb jõuetult pingi peale maha.

Naise pilk on tardunud, tuim ja eluta. Mitte üksainusgi pisar ei veere tema põsele — — — ta pidas sõna oma mehe vastu.

Ema ja isa võtavad Ernal käe alt kinni, talutavad teda voorimehe peale, et kodu sõita. Tühja ja õudsesse kodusse, kus nii lühikest aega õnne päike säranud,

Erna ei nuta. Ta ei kaeba ühegi sõnaga oma vanematele oma valu üle.

Ta valu on sõnadeta . . .

Erna läheb oma mehe kodu. Ta tahab täna õhtul üksi olla.

Tal on küllalt julgust, tal on küllalt jõudu enese üle valitseda.

Kui ta oma korterisse jõuab, kodusse, kus nad mehega üle kol ne nädala õnnelikult elanud, võtab ta ent riidest lahti ja ühes sellega raugeb ka naise jõud.

„Kus on Otto!“ hüüab ta meeltäraheitval häälel ja langeb põrandalle.

Metsik, taltsutamata valu sai temast võimust ja pisarate hoog tungis valla . . . ta kiskus omi ilusaid juuksid salkudena peast, neid põrandalle loopides . . .

Terve pika sügise öö möllas see meeletu armastaja naine, murdes ja vääneldes omi käsi.

„Mis pärast! Mis eest!“ hüüdis ta välkuvail silmil.

Kuid vastust selle peale ei andnud keegi.

Vaher sai vagunisse mõnusa platsi ja muusika helide saatel liikus rong jaama eest minema.

Terve rong oli tungil täis.

Isegi laul ja pillihääl ei puudunud.

Need olid nooremad, alles lõbusad poisid, kes sõjakoledusi ei oskanud veel endalle ettekujutada, kes sõjas nägivad midagi vaimustavat, ilusat.

Kellel koduga mingit ühendavat sidet ei olnud.

Nad võtsivad elu, nagu ta oli.

Vaher suitsetas kõigi öö.

Tema mõtted olivad kodu oma naise juures.

Ta ei jõudnud kuidagi enesesle ettekujutada, mistarvis nii palju inimesi tappa! Mistarvis nii palju pisaraid, nii palju purustatud kodusi ja lõhki kistud südameid . . .

Missugune sõda tegelikult on, seda ei oskanud ta eneselle ettekujutada. Ta oli küll sõdurisi õppusel, laagris, ka manöövril näinud, kuid sõda, see peab ometi teistmoodi olema.

Kuid misjaoks piinas ta ent sarnaste mõtetega. Seda kõiki sai ta isegi liiga vara näha.

III. Sõjaväljal.

Ähkides ja puhkudes tõttas rong lähi pimeda sügise öö Krasnoe Selo poole.

Narvast mööda jõudes hakkas lund sadama.

Hommikul, kell 8 jõudis rong kohale.

Oli valge.

Krasnoes oli juba kenake kord lund maas ja õhk põhja tuule tõttu õieti vilu.

Kõik ronisivad vagunist oma kompsudega välja.

Koha peal näis uute juure tulemine teada olema.

Vanad, karused halli habemega sõdurid võtsid uusi tulejaid vastu ja juhtisivad polgu kantseleisse.

Sealt jaotati neid roodudesse laiali.

Terve 171. Tagavara polk seisis eestlastest ja Tveri kubermangust saadet venelastest koos. Siiski oli mõnes roodus ülekaal eestlastel.

Kassarmud, väheldased venemoodu puuehitused olivad kui tiku pakid reas ja elavat liha puupüsti täis.

Ei leidunud ruumi kõigi juuretulijatele.

Ülejäänud paigutati mulla onnidesse, millede laest vesi alla tilkus. Nende viimaste seas oli ka Vaher.

Esimene päev ja öö olid Vaherile väga kurvad. Muuga oleks võinud veel leppida, kuid magamise ruumi ei olnud. Inimesed magasivad ühe teise otsas, venelasad-eestlased segamini. Aseme kohta tuli õhtul hammaste ja küüntega kinni hoida, isegi rusikatega kaitseda.

Meeleäraheitmine kippus Vaheril kallale. Tema polnud kunagi nii musta, nii ääreta viletsat elu ettekujutada jõudnud. Iga hulgusel leidus ka oma öömaja ja päevavari, kuhu ta öösel ehk tormi eest varju puges, kuid neil kuulsatel isamaakaitsjatel ei olnud kohta, kuhu oma väsinud palava pea võiks panna.

Tallinna kalarannas oli Vaher hulgusi näinud, kes ümbertõukat paatide all elutsesivad, kuid neil oli oma mõnus olemine, sellega võrreldes mis siin valitses.

Elu oli äärmuseni vilets.

Väljas sadas lumelortsu, mis riided läbi märjaks tegi ja öösel tilkus vett kaela.

„Siia mädane küll enne ära, kui minema pääsed!“ mõtles Vaher endamisi.

Ja õigus ta oli.

Meelega tehti elu tagavara polkudes võimataks, väljakannatamaks. Nimelt sellepärast, et siis igaüks siit ära, välja kipuks — välja, kas või surma. Kuid siit ära! Ja peasemine siit oli — tuleliin . . . See oli viimane troost vene soldatile.

Kassarmud olivad tiheda vahtide reaga piiratud, linna pääses ainult kõige suurema kavalusega ehk 10 verstalise ringkäiguga.

Vaher nägi igapäev liinile saadetavaid roodusi mööda marssima. Missugune rõem naeratas neis silmis!

Kas tõeste vaimustas neid tuhandeid muusika, mis roodude ees mängis, või oli see vaimustus vaenlasele vastu minna?

Isegi habemikud vanakesed tatsutasivad rõemsal meelel jalga ja sammusivad noorematega ühes jaama poole.

See ei olnud üks ega teine.

See oli rõem, tunda ennast siit poriaugust, hullemast kui vangikongist vabaneda. Pääsemine timuka küüsist, kes sinu ihu ja hinge rüüvetas — mida isegi iga metsloom rõemuga tervitab.

Ma loobun selle elukirjeldusest, sest sulg tõrgub seda elajaliku vene mustapesu sorimast.

Vaheril vedas siiski.

Teda saadeti õppekomandu. Seal oli ruumi. Elu puhtam, kuid õppusel aeti siin taga, nii et hing rindu kinni jäi. Kuue nädalaga tehti alam-ohvitserid valmis. Elu oli küll raske, aga õhtul oli sul ometi koht, kuhu oma pea võisid panna.

Vaher lõpetas õppekomandu noorem-alamohvitseerina.

Paari nädala pärast saadeti ta Gatsinasse lipnikude kooli, mille ta kolme kuuga lõpetas.

Peale lipnikute-kooli lõpetamist ei vedanud Vaheril enam. Ta saadeti esimese marssevoi roodu komandeerina sõjaväljale.

Liinil juhtus ta 2. Siberi küti polku.

Oli kevadene lahingute hooaeg. Ohvitserisi polgus vähe ja nii määrati Vaher 10. roodu komandeeriks.

Siin avanes siis sõjapilt Vaheri silmade ees täies ulatuses lahti. Siin nägi ta igasugusid tapariistu, mis inimene enese hävituseks ehitanud — —

Siin avanes sõjakoleduste pilt, mida ettekujutada, mida mõtete vald aimata ei jõua.

Mida koledam, seda vastikum tundus see pilt, kuid mis on selles ilusat, vaimustavat, et inimesed lähevat tulde ja surevad, kes nurisemata, kes ära needides . . .

Juba enne, kümned verstad liinist, hävitas vaenlase tuli uusi juuretulijaid.

Kes oli vaenlane? Kes ta oli?

Sellest polnud paljudel aimdustki. Veel enne kui nad aimata jõudsivad, värvis nende veri võerast tärkama löönud murupinda.

2. Siberi küti polk seisis mäenõlvakul otseliinis vaenlase vastus.

Oli juba nii mitugi palavat päeva ja ööd mööda läinud.

Vaher oli rõemus ja terve.

Küll oli juba mitukorda oma rooduga lahingus olnud. Oli mitukorda ülemuse poolt kiitust saanud ja juba peeti teda terves polgus üheks vahvamaks ohvitseriks. Nagu ime läbi oli ta lahingumöllus terveks jäänud.

Mõne aja takka oli rahuline päev olnud.

Harva kostis siit ehk sealt üksik püssi pauk.

Kaugel tärises kuulipilduja ühetauline lõgin ja mõni raske patarei saatis ohates tervitusi.

Oli ilus kevadene päev.

Päike hakkas looja veerema ja saatis kullates omi viimasid kiirid mäe nõlvakulle, kus 2. Siberi kütti polk kaevikutes ent laiali tõmmatult asetus.

Vaher seisis kaevikus püsti ja silmitses mänglevaid päikese kiiri, mis teinepool orgu oleva vene kiriku kullat kuple peal karglesivad. Tagapool paistis surnuaed — täis värskid haudasid ja valgeid kasepuust tahumata riste.

Õudne tundmus asus rindu... midagi rusuvat...

Mida mõtles Vaher? Kus viibisivad tema mõtted? Ta oli Ernalt täna kirja saanud. Kuidas kirjutas küll armastav naine! Täis õrnust ja hellust — — Kuidas igatseb ta oma mehe järele — — kuidas ootab teda kodu.

Ohke tõusis Vaheri hingest ülesse. Ja kodu — igatsen ka mina! Kuid seal mustavad vaenlase laskeaugud ja surm varitseb iga künka taga . . .

Täna on mõne aja kohta vaikne, kuid kui kauaks?

Tume aimdus hiilis Vaheri peas ümber. Kas ei ole see vaikus enne tormi?

„Kõrgeausus! Vahipostilt teatatakse, et on märgata suuri vaenlase kolonnede liikumisi," teatas korrapidaja alamohvitser tasakesi Vaherile.

Vaher ümises: „Seda ma arvasin."

Järel kuulates vaenlase liikumise sihti, teatas ta sellest suurtükiväe korrapidajale ja palus kõigist patareidest vaenlase peale tuld avada, mis ka sündis.

„So, nüüd on siis põrgu lahti," ütles Vaher ja hakkas korraldavaid käskusi andma. Ta oli see kord 3. bataljoni komanderi asetäitja, kes viimases lahingus põrutada saanud.

Vaenlane avas ka omalt poolt muusika kõigist laskeriistadest.

See oli kohutav öö.

Paari, kolme tunnilise laskmise järele anti käsk vägedele kaevikutest välja tulla ja peale tungida.

Nagu metsikud tondid liikusivad veneväed 7. väeliinil lõhkevate suurtükki ja schrapnelli tule valgusel edasi vaenlaste kaevikutele ligemalle.

Terve maapind näis avanud olema oma kohutava suu ja igalt poolt leitis tuli, kõrvulukustavad raksatused.

Surijate hoigamised, haavatute needimised, appihüüded ja valukarjatused täitsivad õhku . .

Vaher liikus oma bataljoniga otserinnu vaenlasele peale. Vaenlase tuli külvas neid üle — —kuid pääsemist ei olnud. Igal pool oli surm. Ees, taga ja igalpool ahmib ta ohvrid

Enne päikese tõusu vaikis lahing.

Vaenlane oli oma kaevikutest välja löödud ja vene väed kindlustasivad ent uutel kohtadel.

Ka Vaher tuli oma bataljoni riismetega määratud seisukohtadelle tagasi.

Tagasi tulles lõhkes bataljoni kohal vaenlase viimane schrapnell. See viimane sirutas ka Vaheri maha. Ta sai vaenlase lõhkeva schrapnelli killuga raskesti peast haavata.

Uued seisukohad.

Päikene tõuseb kahe mäe vahelt ja saadab omad esimesed kiired üle hoigava maapinna.

Puu lehtis säravad hõbedased kastetilgad ja murupind sätendab pärlites.

Taevas on selge ja udukangastus kaub kaugenedes silmapiirilt.

Päikene tõuseb kõrgemalle.

Juba kerkib ta üle puulatvu ja vaatab kohkudes üle väljade . . .

Mäe lamedal veerul seisab vahi peal soldat, liikumata nagu eluta kogu. Ta on varjand ent puutüvele. Tema ümber lautab ent väli, rukki väli, mis jäänud lõikajaid kogumata... Tervet välja katab vihkude meri... Kes jõuab neid koguda!

Neid lamab siin hunnikutena . . .

Oh need on inimesed — öösel langenud sõjajumala ohvrid! Näe, seal liiguvad juba kogujad — kandes neid kuhjades hunikutesse ja ajades ühishauda — — — viiskümmend, sada ja veel enam ühte hauda!

Kuid päike vaatab nii armsalt — tema kiired paitavad veel viimast korda neid eluta kehasi — neid ärapiinatud, lõhkikistud, purust kehasi.

Kes ütleb, kus on nende kodu! Kes teatab nende armsamatele, et neid pole enam!

Võib olla oodatakse neid aastaid kodu tulema...

IV. Haigemajas.

Vaher evakueeriti Petrogradi.

Balti vaksalist umbes 25 versta on Petrogradi linnas üks kõige suurematest haigemajadest.

See asub keset männa metsa ja mahutab enesesse 6—7000 haiget ja haavatud, peale seda teeniv personaal.

Seal on iga jaoskonna haigete jaoks oma eraldi maja.

Hooned on kõik ühetaolised uued puuehitused. Linnaga ühendust peab siin tramvai üleval. Peale seda on haigemajal oma punase risti autod tarvitada. Suurem jagu on seal alati alamväelised ravitsusel, ainult ruumi puudusel saadetakse senna ka ohvitsera.

Et mujal ruumi ei juhtund olema, saadeti ka Vaher linna haigemaija.

Oma vastuvõtmist ta hästi ei mäletanud. Ta oli meelemõistuseta seisukorras siia toodud. Palavus oli liiga suur ja see röövis mälestuse kui ka meelespidamise võimu.

Kui ta meelemõistusele ärkas, oli ta üksikus, lihtsas toakeses.

Terve toa sisseseade seisis koos: raudvoodist, öölauast voodi ees, üks taburett seal kõrval, üleval nurgas Õnnistegija kuju ja selle ees põlev rasvapott. Muid asju Vaher enam ei märkinud.

Ta oli juba paar nädalat siin ravitsusel olnud. Ei mäletanud ühtegi nägu, kes teda ravitsenud, katsus oma kinni mässit pead tõsta, kuid see oli raske, täis tina vist, arvas Vaher ise.

Oli valus . . . Ta pigistas silmad kinni. Kuid siiski oli ta õnnelik — ma elan veel ometi! Ma saan varsti ka Ernat näha. Tal tuli nüüd meelde ka naine. Vaene, vaene Erna! Mis teed sina!

Kas aimad sa, kui ligidal olin ma surmale — Kas tundis sinu süda, kui heitlesin surmaga! Vist küll! Sa kirjutasid ju enne minu haavamist — sina aimavat midagi koledat... Kuid nüüd olen ma vist päästetud!

Vara oli veel Vaheril pääsemise peale mõtelda, ees seisis veel raske lõikus ja millega see lõppes, ei võinud arstidgi ütelda.

Kuid lootma pidi. Vaheril oli tugev ja terve loomus.

Neist mõtteist äratasivad teda sammud, mis koridoris kõlasivad ja ligemalle tulivad.

Ta pani silmad kinni.

Uks läks lahti.

Sisseastus korrapidaja õde. Astus haigevoodi juure, võttis selle käe, kaes pulssi, kohendas peaalust ja jäi uurivalt haige otsa vaatama.

Ta mõtles: juba kaks nädalat olen ma seda haiget näinud, ikka veel ei tule ta meelemõistusele.

Imelik — — — kena noormees — — ja — Ksenja tõendab, et ta olevat uppund selle noore-

mehe silmesse, mis palavikust jampsivalt loidavad. Omi mõtteid avaldas õde kuuldavalt, uskudes, et haige magab.

Õde tahtis ära minna.

Vaher hüüdis teda tasa:

„Lubage mulle juua!"

Õde vaatas imestades ohvitseri peale.

„Teil on täna parem?" küsis ta osavõtlikul häälel haavatult.

„Tundub nii!" vastas Vaher.

Õde andis juua. Istus haigevoodi äärele.

„Teie olite väga haige. Meie ei lootnudki enam — — —" jutustas ta haavatule.

Kaua olen ma siin olnud?" küsis viimane.

„Juba kaks nädalat," vastas õde.

„Kaks nädalat — —" ütles Vaher järelmõteldes.

„Nii küll," tõendas õde.

„Hulka aega! Midagi ei mäleta," arutas Vaher.

„Olete siit jaoskonna õde?" küsis haavatu.

„Ei!" vastas õde. „Olen korrapidaja."

„Tänan!" vastas Vaher.

Haavatu lõpetas jutu.

Õde, nähes, et teda enam ei soovita, tegi minekut.

Kuid Vaher pidas ta uuesti kinni.

Tal näis midagi meelde tulevat.

„Kas ma tohin Teid paluda!" pööras ta õe poole.

„Miks mitte," vastas viimane. „Selleks just olemegi, et haavatute ja haigete soove täidame."

„Ma sooviksin paberit ja pliiatsit. Tahaksin omaksetele kirjutada. Nad muidugi juba minu pärast mures," seletas Vaher.

„Seda peate kohe saama."

Õde läks välja, et soovit asju korrapidaja toast tuua.

„Ilus ja elav vene naisterahvas," mõtles Vaher.

Tal näib nagu sarnadust Ernaga — — silmad — — —" ta ei jõudnud oma mõtet lõpetada, kui juba õde soovit asjakestega tagasi tuli.

Nüüd võis ta siis Ernale kirjutada.

Mida peab ta kirjutama! Kas kirjutama oma tõsist seisukorda?

Ei!

Seda ta ometi ei või.

Ta kirjutas: „Sain kergelt haavata, olen haigemajas. Olen paranemisel. Ära muretse. Saan terveks, tulen kodu sinu juure. Oota senni — — Olla küll veel üks väikene lõikus ees, nii rääkis mulle õde. Arstiga pole ma rääkinud. Võib olla, pole see nii hull . . ."

Kirja andis ta õe kätte ära saatmiseks.

Oli juba pärast lõunane aeg.

Üldine vaikus kadus haigemajast.

Jõudis kätte igapäevane sidumise ja lõikuse tund, mis iga hommiku ja õhtu kordus.

Mööda koridoore jooksti, kanti haavatuid — — Hoigamised, valukarjatused, täitsivad mõniaeg haigemaja ruume.

Lõikamisetuba oli teistest eraldet, paksu seintega ja sealt kostis harva mõni kiljatus välja. Ainult, kui kergem haavatuid ja haigeid ravitseti; oli lõikamise toa uks lahti ja võis sinna sisse näha, kui ka kuulda.

Ka Vaher viidi kanderaamil lõikuse tuppa.

Neli tugevat haigeravitsejat tõstsivad teda kanderaamile. Neid saatis elava näu ja sammet pruuni silmega õde.

„Vist meie jaoskonna õde," mõtles Vaher.

Ta oli imelugusid õdedest, omi seltsimehi rääkima kuulnud ja sellepärast vaatas ta uudishimulikult iga uut nägu — järeldusi tehes, kas ka need niisugused on . . .

Vaher viidi lõikuse tuppa.

Ta ei teadnud, mis mõeldi temaga seal peale hakata.

Ta vaatas enese ümber.

Toas olid 5 valget lauda. Nende ääres 5 valges rüüs naisarsti, nii kui lihunikud, läikivad noad ja orad käes. Kõigil neil külmad osavõtmata näud peas, nagu poleks need inimesed, kelle ihu nad sorgivad oradega, purevad nüri nugadega ja väänavad käärit käistega küünarnukist saati veres.

Ei, need on tõesti lihunikud — nais lihunikud ja mitte inimesed — ja haiged, haavatud on kodujänesed, kelle kallal nad katset teevad.

Vaher pandi lõikuse lauale.

Tuli veidi oodata.

„Soh, järg on Teie käes, ütles arst Vaheri juure astudes.

Vaher vaatas arsti otsa.

See oli Ebrea tõugu naisterahvas: Suure kongis tõuninaga, jõllis silmega ja paksu, vanaldase näuga. Külm ja rahulik oli see nägu.

Ta vaatas Vaheri haava läbi ja ütles, et tuleb lõigata.

„Meie oleksime Teid ammu juba lõikanud, agá Teie ei tulnud kunagi meelemõistuselle."

Ta kutsus paar teist arsti ligi.

Need katsusivad ka Vaheri haava läbi ja üldine otsus oli, lõigata.

Vaher pigistas silmad kinni.

Paks, ebrea näuga naisarst hakkas tasakesi haava lahti kiskuma. Valus oli . . .

Metsik valu käis Vaheri peast läbi, kuid ta ei karjatanud.

Juba lõikasivadgi käärid arsti käes tema ihu pikkameisi, nagu oleks aega küll.

Kräuh, kräuh, lõikas arst ja vaatas jälle.

„Kurat!" libises hüüe üle Vaheri huulede. „See on piinamine! Kui juba lõigata, siis juba. Ega's ma mõni katsejänes ole."

Arst ei hoolinud millestki.

Või mis võisgi ta teha! Neli tugevat haigeravitsejat hoidsivad teda kinni.

Kuid seda polnud tarvis. Vaher ei liigutanud ent.

Pikameisi lõikas arst, kräuh, kräuh, edasi, siis võttis ta mingisuguse ora ja torkis sellega Vaheri haava läbi.

See oli palju valusam kui lõikus.

Nüüd toodi siis veel tangid platsi. Käristati, väänati, murti ja viimaks toodi mingisugune asi pealuu seest päevavalgele.

Nüüd algas haava pesemine. Pesti vist piiritusega, nii kuradi valus oli.

Vaher kannatas kõik rahulikult välja.

Haav oli kinni seot.

Arstid imestasivad.

„Harva juhtub nii tugeva närvidega inimest, kui Teie olete, härra lipnik," ütles arst.

Teda viidi ära.

Teisel päeval oli ta küll veel õieti haige aga siiski hakas tema tervis paranema.

Ta mõtles nüüd tihti Erna peale.

Meelitas ent mõttega, kuidas ta varsti terveks saab ja siis kodu sõidab Olgugi mõneks päevaks —

Vahest mõlgutas ta ka mõtet, mis siis kui Erna minu kirja kätte saab ja siia sõidab. Kuid seda ei võtnud ta tõsiselt.

Suur tundmata linn, tuttavaid ei ole, aga kes tunneb naisi!

Ta ootas siiski — salaja.

Iga kord, kui tema haigetoa uks lahti läks, vaatas ta ootavalt, erutet, ukse poole.

Õde istus nüüd kõik päevad Vaheri voodi ees, lobisedes kõik ilmad ja maad kokku.

Venelasele omase otsekohesusega tunnistas ta varsti, et Vaher teda väga huvitavat.

Koketeeris ja libitses haavat ohvitseri ümber, nagu teeks ta sellega haavatulle lõbu, või jumal teab kui head meelt, valmis välja minema igasuguste intriigede peale.

Haavatu tuba pakkus selleks head võimalust.

Vaher oli küllalt lugusi haigemajadest kuulnud ja praegugi seisis tema voodi ees üks eksemplaar neist halekuulsatest õdedest — — — kes sellest ei hoolinud, mis teised haiged mõtlesivad või tegivad, kui aga nende armuosalistel hea on.

Ksenja Bogdanovna oli selle õe nimi.

Ksenja rõemustas ent ette juba, kuidas nemad Vaheriga linnas jalutamas käivad, kui selle tervis paraneb.

Vaher jääb veel kauaks haigemaija, nii jutustas õde. Haige, kes meiega hästi läbi saab, võib kauaks, kauaks ajaks meile jääda.

„Ega's seal liinilgi lõbus pole," lisas ta juure. „Kuid on lollisi, kes senna kipuvad — — —"

Vaher mõtles: Kui Teie ent nii pealetükkivalt ülal peate, siis olen mina küll esimene, kes siit põgeneb.

Õele aga ei avaldanud ta omi mõtteid.

Ksenja libitses igapäev ikka rohkem Vaheri ümber. Tõi haavatule schokolaadi, võimaldas ka muid lahedusi, püüdis kõik Vaheri tähelepanekut enda peale tõmmata.

Ei olnud ka ime, terves suures haigemajas oli kõigist 10 ohvitseri ravitsusel . . .

Teist moodi oli aga õde Anna. See kellega Vaher peale meelemõistuselle tulekut esimesena jutustas.

Anna oli kena vaikse loomuga naisterahvas, kuid siiski naisterahvas. Ta jutustas omase edevuse, või mõnel muul põhjusel — — — Ksenja

olnud nii oma vahel öeldud, enne sõda Miitavis — halvas kuulsuses. Põgenenud sealt sõja eest Petrogradi ja hakanud halastajaks õeks.

Tal olla isegi alamväelistega haigemajas skandaali olnud. Mõnda korda olla vanem õde Ksenjale valjusi märkusi teinud.

V. Erna tuleb.

Paar nädalat oli viimasest lõikusest mööda. Vaher jalutas mööda koridoori suitsetades edasi tagasi.

Tema tervis oli juba nii palju paranend.

Linna arst teda veel ei lubanud, kuid ka see aeg ei olnud enam mägede taga.

Vahekord õe Ksenja ja Vaheri vahel oli küll alles endine, vaatamata, et esimene kõik sellel alal tegi, et ihaldet eesmärgile jõuda.

Vaher oli väga kangekaelne alla andma.

Hoopis têistmoodi olivad need teised, kes liinilt tulevad. Neid pidi veel koguni tagasi hoidma.

Praegu läks Vaher oma tuppa.

Ta oli jalutamisest väsinud. Ta pea ei kandnud veel pikemat aega ülal viibimist voodist välja.

Ta viskas ent voodisse.

Nii lamas ta voodis, vaadates aknast välja.

Võlut kergeist pilvist taeva all, mis kiiresti edasi lendasivad.

Ta hüüdis: „Viige tervist mu kallimal! Te pilved seal kõrge taeva all," ja jäi lebama mõnuledes oma voodisse.

Ksenja tuli.

Õde istus voodi servale.

Vaatas unistavat noortmeest, kelle pilk hulkus kaugel pilvete raal.

Õel tuli võitmata tung ohvitseri ent suudlema meelitada — sest kõik mehed olivad ju teda suudelnud, kui ta seda tahtnud oli.

Ka Vaher peab.

Ta andus kõige jõuga nooremehele, hakkas tema käsi paitama, tema põski . . .

Kerge värin käis Vaheril läbi keha.

Ksenja mõtles, et jää hakkab sulama ja suudles juba julgusega nooremehe käsi, neid kirgliselt vastu omi huuli surudes.

Aga ta eksis.

See oli põlgtuse värin, mis Vaheril läbi keha käis.

Ta ütles: „Lubage õde, ma olen täna haigem kui eila. Andke mulle rahu! Mu pea käib ümber.“

Vaher pööras end seina poole.

„Anna andeks!“ sosistas õde haavatult ja lahkus.

Vaher pööras ent, tõusis ülesse ja vandus eht venemoodi plärtsatades põrandale sülites:

„Protiivna eta baba, trjän takaja! Ljeeset i ljeeset — —“

Võis umbes pool tundi mööda läinud olla.

Vaher seisis ikka alles akna all ja vahtis kergeid valgeid pilvi, mis nagu luiged kiirelt edasi lendlesivad ja otsata õhuruumi tagasi tulemata kadusivad.

Tasakesi läks uks lahti. Vaher kuulis seda, et keegi tuli, kuid ei teinud sellest välja. Ta arvas tulija Ksenja olema, kes oma pooleli jäänud misjoni tööd jatkama tuleb.

Keegi hakas tal ümbert kinni.

„Otto!“ kõlas pehme hääl.

Nagu välk pööras Vaher ent ümber.

„Erna!“

Nüüd vaatasivad nad teineteisele otsa ja sõnad ei tahtnud tulla üle huulede. See tuli liiga äkki.

„Tabagu mind välk, seda ma ei oodanud!" hüüdis Vaher Ernat oma rinnale tõmmates. „Veel praegu, näe," näitas Vaher käega. „Saatsin ma nende valge pilvega sull tervitusi — — — Kuid sina oled siin ja nad otsivad sind asjata. On siiski parem nii . . ." ja nüüd seisivad nad rind rinna naal.

Erna paitas mehe käsi, tema põski, suutles tema silmi. Seal juures oli ta nii ilmsüüta lapselik — Vaher ei jõudnud küllalt naist vaadata — ta pani Erna taburettele istuma.

„Ei, ei! Nii ei ole hea! Tule istu siia minu sülle. Istu hästi mulle ligi."

Erna vaatas kartlikult ukse poole ja tume vari libises üle naise ilusa näu.

Vaher nägi Erna vaadet.

„Ära karda! Sa oled ju minu naine," ütles ta naise juukseid silites.

Valus tuksatus käis Ernal läbi keha.

See ei jäänud Vaheri eest varjule. Ta mõtles: Erna ei ole enam nii kui varem. Mis peaks tal olema! Mingi mure lasub tema puhta hinge peal. Tema pilk on nagu udulooriga kaet . . .

„Jumala pärast Erna! Mis sul ometi on? Sa ei rõemustagi minuga kokkusaamise üle?" küsis mees?

„Miks ei! Küll ikka armsam," vastas naine vaikselt ja surus oma pea mehe rinnale.

Naise silmist veeresivad pisarad, kuid neid mees ei näinud.

Ta ei tahtnud Ernat oma järelpärimistega piinata.

Nüüd saivad kõik, ka kõige vähemad asjad vastameisi jutustet. Kõige väiksemad asjad järelpärit.

Vaher oli vaimustet oma naisest. Ta oleks heameelega tahtnud, et Ksenja tema naist oleks näinud, võib olla, oleks ta vast siis teda rahule jätnud.

See sündis ka, aga hiljem.

Aeg läks kiiresti edasi.

Juba pistis korrapidaja õde oma pea ukse vahelt sisse ja teatas, et vastuvõtmise aeg lõppend.

Erna tõusis ülesse.

Ta tahtis oma mehega jumalaga jätta, kuid langes nuuksudes mehe rinnale.

Kramplikud tõmbed käisivad läbi Erna hinge.

Nüüd sai ka Vaher aru, et midagi oli Ernaga juhtunud, midagi, mis koormana tema hinge peal lasus.

Ta ei tahtnud siiski küsida.

Ta silitas õrnalt naise ilusaid juuksid, kui see nagu kaitset otsides ennast mehe kaenlasse surus.

Vaher mõtles: Kes julgeks ohvitseri abikaasale haiget teha, teda haavata.

Juba pistis korrapidaja õde uuesti oma pea ukse vahelt sisse ja teatas, et arst tuleb.

„Las' tuleb!“ ütles Vaher.

Erna kuivatas ruttu oma nuttet pisarad . . .

Arst tuli.

Vaher tutvustas arstile oma abikaasat.

Arst ütles mõne lahke sõna ja lahkus vabandades . . .

Vaher küsis veel arstilt: „Teie lubate ju veel mind mõned sõnad oma abikaasaga lobiseda ehk küll vastuvõtmise aeg mööda?

„Olge head!“ vastas arst lahkesti.

Nüüd jäi ka korrapidaja õde rahule ja polnud tema segamist karta.

Ka Erna võis nüüd vabalt oma südame välja puistata ehk vähemalt mehe rinna naal ent välja nutta.

Nad olivad üksi.

Erna langes uuesti armastet mehe rinnale.

Vaher ei jõudnud ent pidada. Ta ütles: „Vaene vaene, Erna! Mis sull ometi on?"

„Anna mulle andeks!" ütles naine nuuksudes. „Mu süda on purustet — — — Miks tulin ma siia hirmsasse linna!"

„Mis sull ometi juhtus? Ei räägi ometi!" hüüdis mees.

Ja nüüd jutustas Erna läbi pisarate — — — Erna olnud maal Vaheri vanemate pool võersil. Tallinna tagasi tulles leidnud ta Otto kirja eest ja ilma et Pärnumaa tolmu jalgelt aega oleks maha pühkida, jooksnud korra oma vanemate poolt läbi ning sõitnud meest vaatama.

Sinu kirja ma ei uskunud . . . ma lugesin sada, ei, tuhat kord sinu kirja läbi ja leidsin, et sa surmavalt olid haavat. Võib olla sured sa ära ja — mina ei saa sind enam nähagi! Metsik hirm täitis mu hinge. Ma kartsin . . . Kartsin, et sull puudub käsi või jalg. Sa lubasid ju kodu tulla... mõtlesin, ega's sind muidu lasta! Ma ruttasin, et jõuaksin sinu haigevoodi juure, et võiksin sind ise ravitseda ehk — vähemalt sinuga ühes kannatada. Kui loll olin ma! Ma sõitsin õhtuks Petrogradi. Kuhu pidin ma ööseks minema! Mull ei olnud ühtegi tuttavat ja haigemaija sinu juure poleks mind ka öösel lastud. Ma lootsin siiski mõnest võerastemajast öökorteri saama. Aga ma eksisin — — — Rongi peal sõitis keegi mereväe ohvitser venelane Tallinnast minuga ühes. Meie sobisime juttu. Ta oli õige tähelepanelik minu vastu ja lubas mind õhtul haigemaija sinu juure tuua. Mina lükkasin vabandades tema lahke pakkumise tagasi, õeldes: „Küll ma juba ise leian!"

Ma kartsin sind — — Anna andeks! Kartsin, jumal teab, mis sa veel minust viimaks mõtled, kui ma öösc hilja võera ohvitseri saatel sind vaatama tulen . . .

Vaksalist välja tulles võtsin voorimehe ning hakkasin mööda võerastemajasi sõitma.

Sõitsin kunni surmani tüdind olin, aga öömaja ma ei leidnnd.

Minu lootus oli otsas!

Istusin tramvai vaguni, et siia haigemaija sõita. Otsustasin haigemaja värava taga kas või hommikuni oodata, kuid öömaja ma enam ei otsi.

Sõidan tramvai vagunis.

Minu kõrval istuvad kaks viisakas riides meest, esimene vanem, teine noorem ja räägivad eestikeelt.

Pöörasin ent nende poole.

Rääkisin, tulin oma haavat meest vaatama kes seal ja seal haigemajas ravitsusel. Sõit tuli hilja õhtul. Olen võeras. Haigemaija öösе sisse ei lasta. Olen kõik võerastemajad läbi sõitnud, kuid öömaja kuskilt ma ei leidnud. Kas nemad ei võiks kui head isamaalased mulle öökorteri juhatada?

Mehed pidasivad isekeskis nõu.

Vanem mees ütles: „Niisugust inimest peab igaüks aitama."

Noorem tõendas takka järel, et nii olevat.

Vanem seletas: tema oma juure ei saavat võtta, tal olla suur pere ja väike korter. Küll võiks nii, kui Karl, nii oli noorema nimi, ööseks tema juure tuleb. Karl olla tema naise vend. Siis võia mina Kareli korteris öö rahulikult mööda saata.

Olin neile südamest tänulik.

Lähemas peatus kohas läksime maha.

Vanem läks viisakalt head ööd soovides oma poole ja noorem Karl tuli mind oma korteri saatma.

Ma olin surmani väsinud ja ühes ka õnnelik kui viimase korteri jõudsime, kus mõnus soe tuba mind wastu wõttis.

Korter oli ainult üks tuba. Niisugune, nagu neid Petrogradis vist palju on, kus üks suure korteri üürib ja siis tubade viisi välja annab.

Karl võttis tule ülesse.

Ma vaatasin toas ringi. Seal oli üks voodi, üks kapp, sohva, laud ja kolm tooli. Kuid see huvitas mind vähe. Ma olin õnnelik, et puhata võin.

Ta jättis mind peagi üksi. Käskis mind ukse sissepoolt lukku keerata. Tema minevat oma õemehe poole ööseks.

Nii oligi.

Ma panin ukse sissepoolt kinni. Võtsin ülirõivad ära ja istusin sohvale. Mõtlesin veidi ja peagi uinusin magama.

Olin surmani väsinud.

Ei tea kui kaua olin maganud, aga ülesse ärgates kuulsin ukse taga klopitavat.

Mõtlesin, et on juba hommik.

Küsisin: „kes klopib?"

„Mina!" oli vastus. „Ma unustasin midagi kaasa võtmata. Laske mind veidi sisse."

Kohendasin enese riided ja lasin ta sisse. Mull näis nii nagu kõlaks ta hääl iseäralikult, kuid olin siiski liiaks unine.

Ta tuli sisse. Pani ukse oma järel kinni ja võtme pistis oma tasku.

Mull näis see väga iseäralik . . . vaatasin iga ta liigutust, kuid ei aimanud paha.

Ta võttis palitu seljast.

Palitu taskust võttis ta konjaki pudeli, tükki paberisse mähit suitsuvorsti ja pani oma ette lauale.

Nüüd nägin ma, et ta joobnud oli.

Ta istus laua ääre.

Nüüd hakkas ta rahulikult jooma.

Jõi ja hammustas vorsti peale. Ise vaatas ta aineti viltu minu peale. Ta pakkus ka minule viina.

Ma tänasin. Ütlesin, et ma kunagi pole joonud.

Pudel sai tühjaks.

Ta tõusis laua äärest ülesse ja tuli miuu poole.

Ma tõusin sohvalt ülesse, kus kõik see aeg istusin.

Ta haaras mu sülle — — — kandis mu oma voodi juure surudes mind enese alla."

Erna nuuksus jutustes.

„Oh mees! oh mees!" hüüdis Erna värisedes. „See oli kole. See ei olnud inimene! See oli kurat. Ma palusin teda põlvili maas minu peale halastada, kuid — sellel inimesel ei olnud südant! Ma närisin, ma kiskusin teda hammastega, — ma olin — tema verega koos . . ." ütles Erna hingeldes.

Ma tahtsin aknast välja hüppata. Ta ei lasknud.

Ma karjusin, ta naeris."

„Karju, karju! Sa ilus nõid!

Siin ei kuule sind keegi. Siin elavad kõik niisugused. Sa kuradi ilus nõid!" hüüdis ta mind. „Jah, täna ööse pean ma, ilus Erna, sinuga pulmi," ütles ta silmi jõllites.

„Kus teadis ta sinu nime?" küsis Vaher läbi hammaste, püüdes oma hinge tasakaalu alles hoida.

„Sinu kiri oli minu põues. Ta kiskus selle minu põuest ja luges läbi," ütles Erna vaikselt.

„Oh mees!" hüüdis Erna südantlõhestavalt.

„Mu hing ja ihu on purustet — — — Terve öö väänas ja piinas mind see elajas!"

„Kuidas pääsid sa viimaks sealt ära?" küsis viimaks mees värisedes üle keha.

„Ma ei määleta enam, kuidas ma talt võtme kätte sain. Kuidagi ma ikka hoovi peale pääsesin.

Seal kõndisin ma hommikuni kuni kojamees väravad lahti tegi.

Ka senna ei jätnud ta mind rahule. Ta tegi akna lahti ja kiusas mind veel läbi akna, öeldes: „Sa oled kuradi ilus. Kuid loll olla ma. Lugeda kodu piibelt, karta pattu . . . tulgu ma tema juure elama ja siit võia ma igapäev oma haavat meest vaatamas käia."

„So, so!" ütles Vaher.

Vaher sai aru, et naine varjas tema ees tõtt — ei tahtnud mehele kõiki ütelda, mis oli sündinud. Miks kartis ta tõtt rääkimast! Miks salgas Erna! Ta sai väga hästi aru, et tema naene oli hommikuni selle elaja küüsis olnud. Kole kahtlus, metsik piin asus tema hingesse.

Ta hammustas oma huuled veriseks. Ta aimas siiski, miks ei tahtnud Erna talle tõtt ütelda.

Naine ei tahtnud tema hinge purustada . . .

Natuke vaikimise järele, küsis Vaher:

„Erna! Kas sa mäletad tema korteri? Kus tänaval see oli?"

„Ei, seda ma ei tea!" vastas Erna. „Aga siiski! Ta pakkus mulle oma aadressi. Ma viskasin selle põrandalle. Võib olla pistis ta selle minu palitu tasku."

Vaher ahmis kiiresti naise palitu järgi.

Ta leidis seda, mis ta otsinud ja ta jäi rahulikumaks.

Erna vaatas mehe otsa.

„Kallis mees! Armsam mees! Mis jaoks sull seda tarvis?" palus ta.

„Mis jaoks!" ütles mees mõrudalt naerates. „Seda saad sa vara küllalt kuulda," lisas ta juurde.

Mõlemad vaikisivad.

Viimaks segas Vaher vaikust, küsides naiselt: „Kuidas tulid sa hommikul siia?"

„Tramvaiga," vastas naine.

„Palju sa pileti eest maksid? küsis mees.

„Ei tea!“ vastas naine.

„Kuidas ei tea?“ ütles mees kibedalt.

„Muidugi ostis tema sulle pileti,“ lisas ta pilkavalt juure.

„Oh las teda olla!“ palus Erna värisedes.

„Ta saatis sind koguni haigemaja väravani — võib olla, ootab ta sinu tagasitulekut veel praegu,“ ütles Vaher halastamata rahuga.

Tasakesi lükkas ta naise enesest eemale. Aitas sell palitu selga ja palus minema hakata.

Erna vaatas meelt äraheites oma mehe otsa. Selle vaade oli külm kui teras.

„Armsam, sa pead minema! Aeg on hilja. Tervita vanemaid!“ ütles viimaks Vaher ja lükkas naise tasakesi uksest välja.

Saatis Ernat kuni välimise ukseni. Suudles teda otsa ette. Pööras ent ümber ja läks tagasivaatamata oma tuppa.

Vankudes liikus Erna murtud südamega haigemaja väravast välja.

Tema hing kisendas — — — ta oli oma mehele valetanud. Oli tõtt varjanud . . .

„Miks ei julgenud ma tõtt oma mehele rääkida!“ küsis ta ikka eneselt.

„Kas olin mina selles süüdi, et mu jõud rauges ja ma ei jõudnud selle elajale vastu panna! Ta võttis mind — — — mind vägivaldselt. Mis aitas mull enam tema juurest põgenemine. Ma olin teotatud — — — kelle juurde pidin ma veel minema!“ ütles ta eneselle õhates.

VI. Kohutav öö.

Vaher viskas ent laksudes voodisse. Tema hinges oli öö. Kohutav ja metsik tundmuste möll. Oli purustet usk — — —

„Kas tõeste olen ma nii vilets, nii jõeutu, et minuga võiakse nii mängida! Minu õnn, minu usk purustakse, mult röövitaks minu naine — — — ja mina istun siin nelja seina vahel kui vang seot peaga. Ei, ma pean saama valla. Purustada tahan ma need köidikud ja kättemaksta — — — kättemaksta, et ilm kohkub."

Kuid nii valus ei olnud isegi see, et tema naine teotud, et tema oma au määrit sellega ühes — valus oli see ja lõikas kõige sügavimini hingesse, et Erna valetas.

Valetas oma mehele, kes teda armastas... armastas enam kui oma elu — oma au . . .

Ta mõtles.

Tuues ette omale pilti seal väikses toakeses M. peal. Mis sündis seal eila öösel.

Ta teadis, ta aimas . . .

Ja miks ei pidanud Erna mulle valetama.

Ta oli purust, teotet, ja — kuhu pidi ta minema veel! Kuidas pidi ta julgema oma mehele seda ütelda!

Jah, Vaher tundis oma naise hinge.

Tal oli kahju, et ta oma naise vastu halastamata vali oli olnud. Ta oleks pidanud teda trööstima, temaga õrnalt ringi käima . . . võib olla, tõukasin ma teda hukkatusesse.

Oh ma vilets! Vilets ja mõtlemata mees!

Hoigades haaras Vaher kahe käega oma peast kinni. See purustet pea . . . See kuumab ja hõõgub, kui köetaks sauna ahju.

Tema mässavas hinges kerkis armukadeduse tont elusse. Tema jumaldet naine — kellegi teise, alatu kaenlas — — —

Hirmus oli Vaher sell silmapilgul. Tema raudne rahu oli kadunud ja metsik viha torm möllas tema hinges, kui tulepurskav mägi.

Purustada oleks tahtnud need seinad, mis tema ümber, maha kiskuda katuse, mis teda kattis.

Purustada oleks tahtnud ennast ja kõiki.

Ta kargas voodist ülesse.

Nagu metsloom jooksis ta välkuvail silmil ja rusikas kätel oma toakeses ringi.

See ruum oli kitsas talle. Oli liiga vähe õhku, et hingata.

„Ma hävitan selle elaja! Minu naise teotaja! Oota, oota! Oota sa homseni . . .“ hüüdis ta. „Kuidas julgesid, sina närakas, minu naisesse puutuda.“

Vaher jäi lõõtsutades seisma.

Veri tungis talle pähe. See oli talle kardetav. Haavad võisivad lahti minna ja silmapilkset surma tuua. Ta naeratas mõrudalt.

„Las tulla, surm! Mis jaoks veel elada!“ hüüdis ta eneselle.

„Ei, ei haaras ta oma peast kinni. „See ei või olla!“

„Issand, lase mind homseni elada!“ hüüdis ta. „Ma tahan kätte maksta!“

„Ei mees! Ära mõtle!“ ütles Vaher. „Sinu teo järel käib halastamata kättemaksmine kui välk. Homme õhtul seisad sa minu ees põlvili ja palud halastust — kuid sinu jaoks ei ole armu . . .“ ütles Vaher eneselle.

Nii mõtles ja möllas õnnetu mees terve öö.

Hommik oli käes. Juba koitis.

Ta heitis väsinult voodisse.

Ta jäi magama.

Vaher oli kindla plaani valmis teinud, kuidas oma naise teotajale kättemaksta. Tema otsus oli vankumata.

Homme palub ta arstilt luba linna minna. Kui see ei peaks lubama, siis kutsub ta oma õemehe, kes I. Petrogradi linna haigemajas vanemaks arstiks telefoniga kohale ja laseb ent senna haigemaija üle viia.

Ta teeb kõik, et see homme sünnib.

Kauem ei jõua ta seda hinge piina, seda taltsutamata viha oma hinges kanda.

„Ta peab surema minu käe läbi!" hüüdis ta enne magama uinumist.

VII. Kättemaksmine.

Oli õige hilja juba kui Vaher teisel hommikul ülesse ärkas.

Ta oli roidunud. Oli halvasti maganud.

Pea valutas.

Nagu sepad, tagusivad vasarad tema ajude kallal ja süda töötas nõrgalt üleliigse ärituse tagajärjel.

Ta jäi oma otsuse juure kindlaks.

Ta kobas oma mundri kallal, seda korda seades, sest ta tahtis täies mundris välja minna.

Korrapidaja õde tuli tema soojust kraadima.

„Ei ole tarvis!" ütles Vaher sellele külmalt. „Olen täna täiesti terve."

Õde vaatas talle kaheldes otsa, sest Vaher nägi väga kahvatu välja.

Läks siis õlge kehites minema. Haiged on tihti närvlikud ja tujukad ja nendega tuleb õrnalt ringi käia.

Vaher pani ent riidesse. Läks söögisaali, et hommiku einet võtta.

Saal oli jalutajaid täis.

Mõned sõivad, kuid enam jagu uppus tubaka suitsu pilvesse.

Kiiresti sõi Vaher oma eine ära, nagu oleks tal kuhugi rutt. Aega oli ometi küll.

Ta oli närvilik ja kannatamata.

Jalutama lubati alles pärast lõunat.

Siin käidi korralikult haigemaja seaduste järgi, mille kohta ka ohvitseridelle erandid ei tehtud.

Alamväelisi lasti salkades õe ehk sanitari saatel, ohvitserisi aga üksinda linna jalutama.

Vaher puhastas oma mõega ja revolvri ära. Ta tegi seda väga piinliku hoolega. Vaatas, kas kõik korras. Kas padrunid sees, kas nad mitte rikutud ei ole ja kas ettelükkaja korralikult töötab.

Näis nagu oleks see püha tallitus . . .

Tuli õde Ksenja Bogdanovna.

Vaher oli täna lahkus ise.

Suudles õe käsi ja pakkis terve oma viisakuse tagavara välja.

Võidurõõm välgatas õe silmis.

Eila oli küll Ksenja arvanud, et tuleb loobuda, tuleb temal omad väikesed soovid ja lootused maha matta, kuid täna — — — Vaher oli lahkus ise.

Veri tungis Ksenjale südame.

Vaher vaatas nagu uurides õe otsa, öeldes:

„Teie olete tõesti ilus! Iseäralikult ilus."

Õde tundis ent meelitet.

„Kaugeltgi aga mitte nii ilus, kui see eilne!" vastas ta nokkides.

„See oli minu naine!" ütles Vaher tõsiselt.

„Aga mis sellest! Meie kõik oleme noored ja tahame elada!" lisas ta rõemsamalt juure.

„Mis teil ometi on, härra Vaher?" küsis õde, selle mõlemist käest kinni haarates. „Teie olete

täna nii iseäralikult rõemus. Mina pidasin Teid kurvameelseks, kuid nüüd näen, et olen eksinud. Teist saab veel asja!"

„Oi jah! Armas õekene!" hüüdis Vaher. „Mull on täna nii hää tuju, et terve ilma oma kaenlasse ahmiks. Ma magasin täna öösel suurepäraliselt."

Mõru naeratus libises üle Vaheri näo.

Õde ei märkanud seda.

„Pealegi käis ju eila minu naine siin. Ta — jutustas mulle palju head."

„Teie abikaasa on ilus inimene," ütles Ksenja järele mõeldes.

„On, on, armsam õekene! Kena inimene!"

„Aga mis Teie arvate õekene?" küsis Vaher. „Kas võib iludus inimesele teinekord kardetavaks saada?"

„Iludus teeb inimest teistele ihaldavaks, iludus võidab kõik — iseäranes meeste südamed," vastas õde.

„Hää küll! Olen õekene, Teiega ühel arvamisel," ütles Vaher. „Aga ma tahan täna end linna küsida. Aidake minu palvet arsti ees toetada."

„Ainult siis toetan Teie palvet, kui mind ühes võtate," ütles õde kelmikalt naerates.

„Heameelega võtan Teid kaasa!" vastas Vaher. „Seltsis on palju lõbusam jalutada ja pealegi ei tunne ma hästi linna."

„Mina aga tunnen linna väga hästi," vastas õde.

Nii jäigi.

Varsti tuli arst.

Vaher pööras palvega arsti poole, et see teda linna lubaks. Tema soovivat oma õemehe poole minna, kes I. linna haigemajas vanemaks arstiks.

Õde Ksenja toetas Vaheri palvet.

Arst mõtles veidi. Raputas kaheldes pead, „See on Teil kardetav mõte," ütles ta. „Teie pea-

haavad pole veel kaugeltki nii kaugel — ja noh, Teil on tugev loomus. Ärge aga end joobnuks jooge. Tihti juhtub, et noored ohvitserid linna lähvad, joovad ent joobnuks ja teevad skandali. Oleks väga kahju, kui Teid peavahti väljamagama viiakse."

Vaher püüdis seletada, et ta kunagi joobnud pole olnud.

„Tean, tean, härrad!" tõrjus arst käega." See oli ennem. Sõda paraliseerib inimeste tahtejõudu ja nõrgendab närve."

Sarnase kõne järgi kirjutas arst lubatähe.

„Püüdke õigeks ajaks tagasi olla." Seda öeldet ulatas arst Vaherile lubatähe ja läks oma harilikule ringkäigule mööda haigemaja.

Vaheri silmad särasivad iseäralikult — — ta oleks häämeelega arstile kaela langenud.

„Varsti, varsti!" õerus ta rõõmu pärast käsi.

Kell oli 2 lõuna.

Ta sõi korralikult lõuna ära. Õde Ksenja oli veel Vaherile klaasi täie piiritust sööma alla toonud.

Selle jõi ta ühe söömuga ära, vaatamata, et see kurgus põletas nagu tuli.

Ta lõpetas söömist.

Oli kenake tundmus peale sööma, Nii soe tundus kehas ja süda tuksus rahulikult.

Ta pani ent väljaminekuks riidesse.

Kärsitult käis ta koridoris edasi tagasi ja ootas õe tulekut.

Ta katsus, kas revolver omal kohal, kas mõega rihmad kinni . . .

Õde Ksenja tuli.

„Soh! Nüüd võime siis minna!" ütles Vaher.

„Lähme!" vastas õde viimase käe alt kinni võttes ning usaldavalt selle käevarrele toetes.

Nad läksivad naljates ja lobisedes üle haigemaja õue. Kui ju väravast välja jõutud, istusivad nad tramvaisse ja sõit läks selle suure linna poole.

Kõige tee lobises Vaher hooletult õega. Meeleolu oli ülev.

Värske õhk mõjus väga karastavalt Vaheri palavalt tuksuvate närvide peale. Õrn puna kattis tema palgid ja silmad särasivad saladuslisel leegil. Niisugusena näis ta tõesti ilus välja.

Õde Ksenja ei jõudnud pöörata omi silmi nooremehe näult. Ta tundis hinges ihaldavat värinat. Vaher surus soojalt õe kätt, mis tema omasse oli sulatet ja tundis õe fibireerivat pulssi — ta naeratas mõrudalt.

Ta mõtles endamisi, jah täna lamate Teie kõik minu jalge ees, kuid homme vaatate Teie minu kui julmi kurjategija peale. On hea teada ent teistest üle olev. Kenake tundmus see, üle inimeste valitsemine. Siin teeks ta kõik, mis ma ka iiales sooviks — oma armastuse pärast. Ta alandaks ent, ta roomaks oma käskija, oma isanda jalge ees, — et korjata õnne raasukesi . . . Varsti seisab see teine, ka inimene nime järgi, kuid elajas, minu jalgade ees, paludes põlvili maas armu. Ah aa, tal on hirm surma eest — ta viskleb oma kohtumõistja ees põrmus . . . Ta väriseb ülivõimu ees — niisama kui see siin armastuse krampides viskleb. Jah, ilmas on kaks asja, millele kõik ent peavad alla andma — — — armastus ja jõud.

Vaher tundis head meelt, et ta inimene on. Selle patuse hukkaläinud ilma valitsejana tundis ta ent. Ma olen toores jõud, ma võin käskida, ma võin sundida, ma võin õnnestada ja ühes ka hukkata, Oleks mull kaastundmust! Mis oleksin ma siis! Ma oleksin vilets — teised käsutaks mind.

Aga ma olen inimene ja — minu jaoks ei ole takistusi, et oma eesmärgile jõuda.

Temas tegutses kurat . . . Kurat, kes halastust ei tunne.

Õrnalt surus ta õe Ksenja kätt. Siin tahtis ta inimest õnnestada, seal hävitada ja kõik see pidi ühe päevaga sündima . . .

Nad jõudsivad linna.

Linnas käisivad nad mõnd tähtsamat kohta vaatamas. Nii kui, Aleksandri silda Neeva jõel, Isaku kirikut, keiserlikus loomaaedas j. n. e. Peale seda tegivad veel mõned sisseostmised, lasivad ent päevapiltniku juures pildistata. Küll kahekesi ja ka üksikult.

Jõivad esimese järgu kohvimajas kohvi ja sõivad magusat venepirukat.

Siis lasivad end Nevsky peal rahva murrust edasi kanda kuni Suure Balernaja tänavalle välja jõudsivad. Siin oli rahva tung ja liikumine vähem. Siin tõmbas Vaher õe Ksenja tugevalt eneselle ligi. Suutles tema kätt ja vaatas paljutähendavalt õele silma, kuid tegelikult hulkus Vaheri pilk otsides ringi.

Kõik see, mis ta Ksenjaga tegi, vedades teda mööda tühje tänavaid edasi, kõik õrnuse ja viisakuse avaldus oli mäng — kate, et oma liikumise sihti ja mõtteid varjata.

Õde Ksenja ei aimanud midagi.

Ta ei aimanud, et tema kaaslane, kes õrnalt ta kätt surus, teise käega kramplikult revolvri peast kinni hoidis ja seda vihast väriseval käel surus. Ta ei aimanud, et selles hinges metsik kättemaksmise tung möllas. Ta ei aimanud, et see mees ainult oma naist armastas, armastada võis. Ei ta ei teadnud . . . ta oli õnnest joobnud. — Joobnud eesolevatest lõbudest, mida ettekujutelles.

„Soh, nüüd oleme vist küll juba jala käinud," ütles Vaher.

Tema pilgust paistis, ta oli seda leidnud, mis otsis.

Nad istusivad voorimehe peale ja sõitsivad I. linna haigemaija, mis sealt väga kaugel ei olnud.

Kui nad senna jõudsivad, hakkas juba pimedaks minema.

Hall udu lautas ent tänavaile ja tumenesid eemalt paistvad majade kontuurid.

Juba hää tükk aega olivad nad Vaheri õemehe pool lobisenud. Ka theed jõivad nad seal.

Äkki kargas Vaher toolilt ülesse.

Tal näis midagi meelde tulevat. Ta ütles: „Vabandage! Pean kiiresti linna minema, olen midagi väga tarvilikku unustanud. Teie armas õekene, lobisege siin veel minu õemehega na umbes pool tundi. Kui ma selle aja jooksul veel tagasi ei ole, siis sõitke tramvaiga kodu. Mina sõidan tramvai № 21 kodu ja loodan, et saame haigemaja väravas kokku."

Vaher jättis oma õemehega jumalaga. See kestis silmatorkavalt kauem, kui see harilikult sünnib. Ta näis tahtvat midagi ütelda, kuid lõi käega ja läks. Siiski pööras ent ukse juures tagasi ja ütles: „Bernhard, kui sa juhtud kodu poole minema ehk omaksid nägema, tervita siis ka minu omasi ja ka mu naist."

„Hääd jällenägemist!" pööras ent Vaher kummardes õe poole. Lõi kannused kokku ja kadus kinni mineva ukse taha.

Poole tunni pärast ei ilmunud veel Vaher tagasi. Õde Ksenja sõitis kodu. —

Kui Vaher õemehe juurest tänavalle astus, istus ta lähemas peatuskohas tramvaile ja sõitis teatud sihis senna linnajau poole, kus nad päeval õe Ksenjaga olid ümber hulkund.

Ta hüppas tramvailt.

Kiirel sammul ruttas ta edasi.

Jõudes vähekäidaval tänaval ühe kolmekortse kivimaja ette, senna jäi ta seisma.

Tema mõttes liikus üks ainukene soov: „peaks see elajas kodu olema!“

„Kui teda ei ole, siis ootan ma terve öö, kas või homse päeva veel peale kauba — aga enne ma siit ei lahku, kui oma töö teinud olen. Ma pean ta kätte saama!“ hüüdis ta närvliselt mõegapeaga mängides.

Nimet maja hoovi väravast pistis kojamees oma karvase pea välja.

„Ei sina seal! Tule välja oma kongist!“ hüüdis Vaher käskivalt.

Kojamees tuli tänavalle omi suuri jalgu järel vedades, mis samastelle inimestele omane.

„Noh!“ küsis Vaher kärsitult. „Sa liigud vist igavene aeg, enne kui kohale jõuad?“

Kojamees, nähes, et siin kärsitu ülemusega tegemist ajas ent sirgeks.

„Mida soovite, Kõrgeausus!“ küsis mees alandlikult.

Vaher muutis enda tooni. Ta küsis rahulikult:

„Kas teate, elab siin majas korter 7 keegi eestlane nimega Karl Saks? Ja kui, kas on ta kodu?“

„Võib olla!“ vastas kojamees üksluiselt. „Seal elab neid igasugusi. On üks kaabakate pesa. Olen korteri perenaist mõnda korda hoiatand — kuid see ei näi hoolima. Sell üks kõik, kes aga raha maksab.“

„Soo, so!“ ütles Vaher ja andis kojamehele hea jootraha.

See mõjus.

„Kõrgeausus ehk soovivad, ma võin järgi kuulata.“

„Tehke seda. Ma ootan!“ vastas Vaher kärsitult.

Kojamees läks omal lonkival käigul minema.

Vaher jalutas seni maja ees edasi tagasi, kuni kojamees tagasi tuli.

See näis Vaherile igavene aeg olema.

Viimaks tuli ometi kojamees.

„Noh?“ jäi küsides Vaher tema ette seisma.

„Teie käsu peale kõrgeausus, — otsitav on kodu!“

„Soh, võite minna!“ ütles kojamehele Vaher käskivalt. „Ma leian ta nüüd isegi üles.“

Vaher ootas seni kaua, kuni kojamees hoovivärava taha kadus, siis astus ta eesuksest sisse.

Peagi leidis ta soovitud ukse üles. Ilma koputamata astus ta sisse ja jäi ukse alla seisma. Nähes, et uksel võti ees, keeras ta selle lukku ja pistis võtme oma tasku.

Korteri omanik, kes toolil istus ja suitsetas, vaatas kohmetanult võera otsa.

„Mis peab see küll tähendama?“ küsis ta toolilt tõustes.

„Ah, ah!“ ütles Vaher pilkavalt. „Sinu hääl väriseb. Kas olete Karl Saks?“ küsis Vaher.

„Jah! Seda olen ma küll,“ vastas ta.

„Väga rõemustav!“ ütles Vaher. „Siis olete ikka see õige mees, kes eila öösel minu naise Ernaga pulmi pidas. Ah aaa! Teie põlved värisevad!“

Seda öeldes pani Vaher oma revolvri otsa mehe rinna vastu.

„Mis Teie minust soovite?“ hädaldas mees värisedes. „Ma olen vaene käsitööline — — —“

„Mis ma sinust soovin?“ ütles Vaher pikameisi ja ta nina sõermed värisesivad närvlikult. „Seda küsid sa elajas veel? Ah seda küsid sa veel!“ hüüdis ta metsikus vihas.

„Härra! Härra!“ kogeles mees. „Halastage, halastage!“ hüüdis ta surma hirmus põlvili langedes.

Vaher naeris.

Ta naer kõlas jahedas toakeses õudselt — —

„Halastust!“ hüüdis Vaher. „Kas halastasid sa elajas minu naise peale? Kas oli sull kaastundmust? Ei! Seda sull ei olnud . . . Ka mina ei tunne halastust — minul ei ole südant — — — ma hävitan sind, ma hävitan sinu, et maakera ei pruugiks sinusugust elajast kanda. Ei ole surma, mis sinu jaoks hea küll oleks! Täna õnne, et mul aega pole. Ma kisuks sinu tükkideks — vast siis lahkuks mu viha.“

„Halastust!“ hüüdis veel mees.

„Ah halastust? Säh võta!“ ja Vaher virutas talle jalaga vastu silmi.

Ta vaatas oma revolvrit . . . „Ei, nii ma sind ei tapa. Ma torkan su elajale mõega südame. Olgu sinu süda siis nõndasama purustet kui minu elu — —,“ nende sõnadega tõmbas ta tuppest mõega ja pistis halastamata mehe südamesse.

Rõgisedes langes see põrandalle.

„Valmis!“ ütles Vaher. Pühkis oma mõega verest ja pistis tuppe.

Ilma, et kordagi veel oma ohvri peale oleks vaadanud, keeras ta ukse lahti ja tuli välja. Väljast keeras ta ukse lukku. Võtme pistis ta tasku. Kui ta aga tänavalle jõudis, viskas ta võtme enesest eemalle.

„Surm lunastab kõik patud“ — — — ütles ta ümisedes. Kindlal sammul astus ta edasi. Ta vaade otsis teraselt, kas kohataks kusagilt voorimeest.

Peagi kohatas ta ühe niisuguse. Ta istus voorimehe peale ja käskis ent Pealinna komandandi juure sõidutada.

Komandandi juures teatas ta ent korrapidajalle.

„Mida soovite?“ küsis korrapidaja ohvitser viisakalt Vaherile tooli pakkudes.

„Tänan!“ vastas Vaher. „Minu nimi on Otto Vaher. Ma tulin ent vangi andma.“

Ta võttis oma ümbert mõega ja revolvri ning pani korrapidaja ette lauale.

„Ma olin 2. Siberi kütti polgu 10. roodu ja ühes ka 3. bataljoni komandeer. Sain peast haavata. Olin N. Petrogradi linna haigemajas ravitsusel. Täna palusin ent välja käima. Kolasin linnas ringi. Läksin M. tänavalle № 88, korter 7. ja tapsin seal ühe mehe, nimega Karl Saks ära. See on eestlane, minu kaasisamaalane. Põhjust nimetada ma ei taha. Kuid uskuge, ta oli elajas ja oleks liig, kui maakera oma peal sarnast kahejalgist elajast edasi kannab. Nüüd täitke oma kohut. Ma olen valmis."

Korrapidaja ohvitser vaatas imestes Vaheri otsa. Ta näis arvamisel olema, et tal hullumeelsega tegemist on. Kuid siiski — — — see pilk ei olnud hullumeelse oma.

See oli külm ja rahulik.

„Mina ei oska muud midagi teha, kui paluda Teid siia kõrval tuppa astuda," ütles korrapidaja.

Vaher läks kõrvaltuppa.

See oli väikene tuba.

Toas olivad voodi, laud, üks tool ja silmapesu nõud.

Vaher viskas ent sinelit maha võttes, riides nagu ta oli, voodisse.

Ta süda oli endaga rahul. Ma olen kurjategijalle kätte maksnud — — —

Liinil, jumal teab kui palju tapetakse igapäev häid inimesi — — — kes küsib nende järele! Kes mõistab nende tapjate üle kohut. Ei keegi!

Seal tapetakse modern nime all:

„Sõda!"

„Ah, aaa!" naeris Vaher mõrudalt. „Homme kirjutavad kõik ajalehed jäledast mõrtsuka tööst ja härrad politseinikud kui ka kohtunikud murravad päid, mikspärast tapeti üks rahulik elanik — käsitööline ära. Mind mõistetakse sunnitööle või kind-

lusesse vangi. Mis eest? Selle eest, et ma kohtust ette jõudsin. Vene kohus on pikaldane ja — kes temast ette jõuab, seda karistab ta."

Muud süüdi ei leidnud Vaher enesel olema. Rahulise südamega jäi ta magama. Ta teadis, et teda ootavad rasked kannatuse ja katsumise ajad. Ta teadis, et teda ootab vangikorgas kuskil üksikus kongis. Selleks oli tarvis jõudu koguda.

VIII. Vangis.

Haigemajas oldi ärevuses Vaheri kadumise pärast.

Teisel hommikul murti tapetu korteri uks komandandi korraldusel sisse. Kõik oli nii nagu Vaher üles andnud.

Vaher kuulati ametlikult üle ja kirjutati protokoll.

Komandandi juurest saadeti vang Petrogradi Sõjaväe ringkonna kohtu korraldusesse. Sealt saadeti ta kindlusesse vangi kuni kohtuni.

Nelja saatja vahel viidi ta kuulsa Peeter-Pauli kindlusesse. Mööda treppisi ja koridore veeti teda kui metslooma ümber, kuni ühe korka ukse taha viimati seisma jääda.

Üks tehti lahti. Vang lükati sisse.

Raske, rauaga löödud uks langes kolinal tema taga kinni.

„Nüüd olen ma siis otsaga siin! Selles kuulsas Peeter-Pauli kindluses!" mõtles Vaher ohates. „Olen kuulnud temast, olen lugenud — — — kuid aimanud ma küll ei ole, et see mõneks ajaks minu kodu, võib olla mõneks aastaks minu korter saab olema.

Jah teie märjad ja niisked seinad saate kaua minu ainsad seltsilised olema," hüüdis ta ja silitas neid oma kätega.

„Kunas avaneb mulle uuesti elu? Kunas saan ma Ernat näha!" Imelik igatsus asus tema rinda.

Ta vaatas omas kongis ümber.

„Igav saab mull teiega, te tummad ja tuimad mürakad olema! Ära neetud olgu selle elaja hing, kes mind siia korkasse on tõukanud, Ära neetud ja rahuta hulkugu ta tuhandeid aastaid seal üleval ilma ruumis ümber — — — kuni võib olla ta rahu leiab," ütles Vaher mõttes.

Vaher kükitas oma konku põrandalle, selga vastu külma ja niisket seina toetades maha. Tema elupildid libisesivad ta silma eest mööda.

Pea oleks ta haigemajast välja tulnud. Siis oleks teda kuuks ajaks kodu tervist parandama saadetud — kui õnnelikud oleksivad nad siis Ernaga olnud! Erna saab, kui ma loota tohin, emaks. Ma ei saa oma last nähagi! Ma ei saa isegi teada, mis ta nimi on!

Valus kiskus ent mehe süda kokku.

„Mis saab Erna kõik see aeg tegema? Kas jõuab ta minu tagasi tulekut ära oodata! Ta on noor, ilus — ihaldatav naine . . . Ma saatsin ta eemale tõukavalt enese juurest minema — — — kas ei lähe ta viimaks meeleäraheitel mõne teise kaenlasse. Kas on minul õigust temalt nõuda, et ta minu peale ootaks — — mõrtsuka peale ootaks! Tema pärast sain ma mõrtsukaks — tema pärast istun ma siin poriaugus kinni, kust väljapääsemist ei ole."

„Ta peab ent minule ohverdama — ja kui ta ei taha! Ei taha!" ütles mees õhates. „Ma sunnin, ma nõuan talt seda — — —"

Piinarikas ja igav sai Vaheri elu olema.

Igavad olid päevad ja veel igavamad ööd! Kui pikamesi venisivad nad edasi!

Nagu väsinud hobune, kes vaevalt veel oma jalgu jõuab järel vedada, ronisivad nad — need päevad ja ööd.

Paar korda oli Vaher ülekuulamisele viidud. Teda sunniti, teda meelitadi, teda paluti tapmise põhjust ütelda. Vang jäi kangekaelselt oma algtunnistuse juure. Ta ei tahtnud rohkem ütelda kui ju öeldud.

Ta ei võinud, ta ei suutnud ometi oma naist kohtu ette tuua. Ta ei oleks jõudnud seda välja kanda, et kohus tema naise aususe üle aru peab. Ütelda, et see mõni teine oli. Mis aitaks see! Kohus küsib, kes ta oli? Kus ta on?

Vaher jäi oma tunnistuse juure.

„Kuritöö on selge. Ma tapsin meelega inimese ära, keda ma elus esimest korda nägin — — kuid mu südame tunnistus ei piina mind. Ma täitsin kohut, mis ma eneselle vandund. Rohkem ütelda mull ei ole."

See oli Vaheri igakordne tunnistus ju algusest.

Mida kitsim vang oma tunnistusega, seda kauem viibis kohus.

Päevad läksivad — nädalad ronisivad takka järele, kunni neist viimaks kuud saivad.

Kuus kuud oli Vaher juba eeluurimise all kinni istunud. Nii umbes arvas ta.

„Kunas tuleb ometi kohus!" ohkas ta igapäev. Surmav igavus tahtis teda tappa. Oleks ta ometi teistega ühes!

Meeleäraheitmine kippus igapäevaga ligemalle

Ta igatses inimesi näha.

Üks kõik, olgu need kas või kohtunikud. Mõistku nad teda kas või surma — aga ta igatses neid näha. Nad olivad ometi inimesed.

Kaua enam ei tulnud tall siiski oodata.

Oli vist pilves talve hommik, kui Vaheri konku uks lahti tehti ja ta hulka soldatisi koridoris nägi.

Teda viidi kohtu ette.

IX. Kohtus.

Petrogradi sõjaväeringkonna kohtumaja on suurepäraline 4—5 kordne kivihoone. Kesk linna, ühes käidavamatest tänavatest, Semjonovsky polgu kassarmude kõrval.

Sõja aeges on seal alati kohtu istumised, kuid asju on nii palju läbi vaadata, et kunagi nendega edasi ei jõuta, ega lõppu näha pole.

1916 a. lõpupoolel kogus sõjakohtutesse nii palju asju harutada, et kohtud täiesti ummistusivad. Vangisi ja sõjaväe jooksikuid kogus Petrogradi ja ümbrusesse nii palju, et ähvardasivad selle paljaks süüa.

Ei jõutud midagi ära teha Neid, kelle süüd kohe selgeks ei saadud teha, koguti kuhugi kokku ja saadeti kindla vahi all sõjaväljale.

Liinile jõudis neid aga tuhandest heal juhtumisel paarsada, teinekord ka mitte seda. Nad jooksivad laiale ja uuesti valgus laene pealinna poole.

Neid leidis Veebruari kuu revolutsioon sealt eest, vabastas neid vangitornidest ja nad saivad tulevaseks revolutsiooni kandvaks jõuks kommunismi poole. See oli kohutav laine, mis Venemaa üle ujutas ja sai algjõuks Vene elusoonte läbi lõikamisel.

Vaher viidi ootamise tuppa.

Ta oli ent palju muutnud, ta poleks ent isegi ära tundnud, kui keegi talle peegli vaatamiseks näu ette oleks pannud.

Vähe ettepoole küüru oli ta sirge keha vajunud, silmad aukus, paled sisse vajunud ja lõug musta metsik habemega ümbritset.

Teda kästi kohtu saali sisse tuua.

Vaher ajas ent sirgeks. Ta astus kindlal sõjaväelisel kõnnakul paljaste mõekade vahel saali.

Ta vaade oli rahulik. Kõikide pilgud pöörasivad kaebealuse poole.

Silmapilkline vaikus valitses saalis.

„Ma avan kohtuistumised," ütles kohtu esimees rahulikult.

Kohus seisis koos: esimehest, kolmest liikmest, prokuröör, kaitsja ja eksperdina sõjaväearst. Peale seda kirjutajad.

Vaher vaatas ringi.

Vähe publikumi seas silmas ta oma õemeest.

Närvlik võpatus käis läbi kaebealuse keha. See kestis ainult silmapilgu. Ta jäi rahuliseks, vaadates suuril silmil kohtu esimehe otsa vaatama.

„Istuge!" käskis kohtu esimees ent kaebealuse poole pööratas.

Vaher istus.

„Kohus on koos ja meie võime asja läbivaatamisele asuda. Võib olla, soovivad härrad, kohtuliikmed ent süüdistuse aktiga enne asja harutamist tutvustada," pööras esimees kohtu liikmete poole.

„Meie oleme küllalt selle asjaga tuttavad. See on igapäevane lihtne mõrtsuka töö," ütles üks kohtu liigetest.

Teised vaikisivad nõus olles.

„Ma arvan: siis võib süüdistuse akti ettelugemine ära jääda, et mitte ilma asjata aega raisata, teen seda pea joontes ja süüdlase ülekuulamine võib algada," ütles esimees ja algas lugemist.

„Süüdistuse akti järgi, süüdistakse 2. Siberi kütti polgu 10. roodu ühes ka 3. bataljoni endist komandeeri, lipnik Otto Vaherit, kes vahepeal kõigekõrgemalt poolt ülentet vahvuse eest leutenandiks ja saanud Georgi risti kavaleeriks, missugune rist süüdistuse akti juures olemas on, järgmises ettekavatsetud jäledas mõrtsuka töös:—28. mail s. a. palus lipnik Vaher, kes Petrogradi linna haigemajas № peale haavamist vaenlase poolt ravitsusel oli, arstilt luba linna jalutama minna. Arst lubanud teda vastumeelt, sest et ta mitte üsna terve polla olnud. Et kaebealune väga korralik ja kannatlik haige olnud, polla arst talle tahtnud meelepaha teha ja lubanud. Haigemajast linna tuli kaebealune õe Ksenja Bogdanovnaga ühes. Ühes viitnud aega. Kaebealune olnud väga heas meeleolus. Kui juba õhtu kätte jõudnud, läinud kaebalune õe Ksenjaga seltsis I. linna haigemajasse oma õemehe juure, kes seal vanemaks arstiks. Seal oldud umbes tund aega. Kaebealune jätnud õe senna maha. Ise tõttanud veel linna. Lubanud poole tunni pärast tagasi tulla, ei olla aga tulnud. Õde sõitnud üksinda haigemaija. Umbes tund aega hiljem andis kaebealune ent Pealinna komandandile mõrtsukana vabatahtliselt üles.

Ta tunnistas: läksin M. tänavale № 88, kr. 7. ja tapsin seal meelega inimese nimega Karl Saks ära. Tapmise põhjust pole kaebealune eeluurimisel mitte ütelnud. Ta on oma esialgse tunnistuse juure kuni tänaseni jäänud."

Esimees lõpetas.

„Ei või olla, et vahva ohvitser läheb ja tapab lõbu pärast inimese ära," ütles kohtu esimees liikmetele.

Ta pööras ent kaebealuse poole.

„Kaebealune, Teie kuulsite Teie peal lasuvat süüdistust, ma küsin Teilt: „Kas panite nimetud mõrtsukatöö toime, millest süüdistuse aktis kõneldakse?"

„Jah!" vastas Vaher kindlalt.

„Miks pärast? Nimetage kohtule selle kuritöö põhjus? Seni olete kangekaelselt vaikinud!" küsis esimees.

„Mull ei ole midagi juure lisada, mis juba aktis kirjutatud on. Ma ei või!" vastas see rahulikult.

„Ikka see kangekaelsus!" hüüdis esimees. „Ega seda ometi keegi usu, et Teie inimese niisama ära tapsite. Ütleme, et see Teile lõbu tegi, või paljalt, et Teie tahtsite. Mõtelge seda õieti järele. Tunnistage kõik ülesse ja ärge salake. Võib olla, leiab kohus kergendavaid põhjusi ja mõistab Teile kergema karistuse. Oleks kahju, Teid kui kangelast ohvitseri hukka mõista. Teie polgu ülem kui ka ohvitseride kogu kirjutab tunnistades, et Teie oma vahvusega polgu ajaloosse ühe ilusamatest lehekülgedest oma verega olete kirjutanud — — — mõtelge järele!" seda ütles kohtu esimees lahkel ja osavõtlikul häälel.

„Oleks veel üks kergendav põhjus," lisas ta juure. „Kui Teie peast segane oleksite olnud, mis väga võimalik, peale rasket haavamist. Aga seda eitate Teie ise ja ka arstid."

Oli kindlaste näha, mille poole kohtu esimees tüüris. Näis, nagu oleks ta eneselle kindlasti nõuks võtnud, kaebealust päästa ja andis kaebealusele mõista, mis teda Vene seaduste eest peasta võib — — peast segamini olek.

Üleüldine vaikus.

Uuesti küsib esimees kaebealuselt. Tal näib kangelasest kahju olema.

Näib, nagu võitleks kaebealune oma tundmustega.

Kohtunikud uurivad teravalt tema näu liigutusi.

Kaebealune tahaks nagu midagi ütlelda — kuid väristab eitades pead. Tema otsaesine läheb uuesti selgeks — ta on enesest võitu saanud. Ta ütleb:

„Teie soovite teada saada, miks tapsin ma inimese ära! Olgu, ma ütlen seda Teile nii palju kui ma võin. Ma tapsin ta selle pärast ära, et ta teotas ja purustas ühe minule kalli inimese elu. Ma hävitasin ta, et maakera ei pruugiks kanda niisugust elajast. Kui ma poleks seda teinud, siis oleks ma kõige viletsam inimene maa peal. Ma tegin, mis sõjamehe kohus mult nõudis. Lõbu pärast ei tapeta niisugust — jätist!"

Kaebealuse silmad välkusivad.

Saalis valitses surma-vaikus.

„Rohkem ütelda ma ei või! Ei taha! See on minu viimane sõna."

Kaebealune vaikis. Ta vaatas kindlal pilgul oma ümber.

„Istuke," käskis kohtu esimees.

Nüüd tõusis prokuröör üles ja algas oma süüdistuse kõnet.

Ta nõudis kaebealuselle kõige valjemat karistust. Tema silmis jäi kaebealune ikka mõrtsukaks. Jumal on inimesele elu andnud ja kellegil pole õigust teda enneaegu võtta. Kurjategija teeb kõik täie mõistuse juures ettekavatsetult. Lihtsalt sellepärast, ta tahab, sellepärast, et see talle meeldib — tapab ta inimese ära. Ma ütlen: see on kardetav kurjategija. Kui kohus ta vabaks mõistab ehk

kergema trahvi alla — siis võib juhtuda, ta tahab, talle meeldib see ja ta tappab terve poole Petrogradi ära. Ma jään oma nõudmise juure.

Prokuröör lõpetas. Ta kõne oli lühike, aga selle eest energiline. Sõna on kaitsjal. See on noor õigusteadlane ohvitser. Ta algab:

„Palun kohtu tähelepanemist selle peale pöörata, et kaebealune sõjaväljalt tuli. Ta oli haigemajas oma peahaavasi parandamas, mis ta metsikus lahingus saanud. Kas on kohtul kindlaid tõendusi, et kaebealune selle mõrtsukatöö juures täie mõistuse juures oli?“

Esimees pöörab ent arsti poole.

„Härra arst! Teie kuulete kaitsja nõudmist. Missuguse vastuse annate Teie?“

Arst tõuseb ülesse ja loeb kaebealuse mõistuse järel katsumise otsuse ette. See käib nii: „Kaebealust Otto Vaherit, keda mõrtsukatöös süüdistakse, järel katsudes oli meie allakirjutanud arstide ühine otsus: „Otto Vaher on mõistuse poolest täiesti terve.“

„Teie kuulsite kaitsja!“ ütleb esimees.

Kerge naeratus libiseb üle kaitsja näu.

„Kui see nii oleks välimiselt, kuid kaebealuse hingeline tasakaal jääb siiski teadmata. Pealegi on arstline järelkatsumine kuu aega peale mõrtsuka tööd ette võetud, mis mingisugust tõendust sündmuse päeva meeleolu koh'a kaebtuse aluse üle ei anna. Siin jään mina täiesti oma arvamise juure, et kaebealune hingeliselt terve ei olnud. Oletame, kui ta ka seda oleks olnud, siis olivad tal selleks sügavamad hingelised põhjused, mis teda igatahes ohvitseri au kohaselt õigeks mõistaks Kaebealune ei või, ei taha kohtule neid põhjusi ütelda — ehk ta seda küll osalt tegigi. Ütleme, ta pidi teotust kättemaksma, mis teda hingeliselt riivas. Ärritus oli väga

suur ja ta unustas, et kohus on, kes õigust mõistab — — — ta oli alles haige ja ei jõudnud järele mõtelda. Peale haavamist on haige kaks nädalat meelemõistuseta lamanud. Sellest päevast kus ta meelemõistusele tuli — kuni kuriteoni, oli vaevalt 8 nädalat. Pealegi oli vahepeal veel raske lõikus.

„Mu härrad, siis võib veel oletada, kas ei jäänud kaebealuse meele sõja elust mõni kohutav juhtumine, mis tema vaimuelu peale segavalt mõjus. Kas ei või mitte võimalik olla, et häkkiste kaebealuse mõttesse niisugune arvamine või pilt tekkis, kui ta kuskilt majast mööda läheb, et seal majas, seal korteris teda vaenlane varitseb ja püüab teda surmata. Kas ei haara ta sõjariista järgi ja ei torma mitte peitus oleva vaenlase kallale ning ei torka teda surnuks.

Härrad kohtunikud! Teie vist lugesite kõik alles hiljuti ajalehtist koleda mõrtsukatöö kirjeldust.

Selle pani üks ohvitser, kes haigemaijas ravitsusel, mõistuseta oleku silmapilgul toime. Ta oli kohtus. Teda mõisteti õigeks!

See mõrtsukatöö ja käesolev on nii ühtemoodi, ainult selle vahega — see teine kaebealune mõisteti õigeks. Ja Teie härrad kohtunikud! Kas tahate seda süüdlast, kes kahvatult auku vajund palgeil, pea norus, seal seisab, hukka mõista! Kuus kuud on ta ülekuulamise all niiskes kindluse vangi kongis vaevlenud. Kas on Teil aimdust, mis tähendab kuus kuud kindluses? See on aeg, see on trahv, mis rohkem ülesse kaalub, kui ühe inimese elu väärt on. Ütleme, kui ka oleks kaebealune selle mõrtsukatöö täie mõistuse juures toime pannud, mida mina mitte ei usu, siis on ta selle kuue kuu jooksul küllalt ja küllalt saanud aega oma süüd kahjatseda.

Härrad kohtunikud! Koputage oma südame tunnistuse pihta ja mõistke kaebealune õigeks. Lubage teda oma polku liinile tagasi minna, kus teda kahel käel vastu võetakse. Las lunastab ta seal oma verega oma süüd."

Kaitsja istub. Ta on lõpetand.

Esimees pöörab ent prokuröri poole öeldes:

„Teil on sõna!"

„Ma pean oma süüdistuse üleval ja nõuan kõige valjumat karistust, mis seadus ette kirjutab," ütles viimane halastamata.

Nüüd pöörab ent esimees kaebealuse poole.

„Kaebealune! Teil on viimane sõna. Avaldage oma soovi."

„Mul ei ole enam midagi soovi," vastab see rahulikult.

Sellega on ülekuulamine lõpetatud.

Kohus tõuseb üles ja läheb otsust tegema.

Saalis on tasane jutu kõmin.

„Kohus tuleb," teatab kohtu teender. Kõik tõusevad püsti.

Esimees loeb kohtu otsuse ette, mis järgmiselt käib:

„Keiserlik Petrogradi Sõjaväe ringkonna kohus asja läbivaadates, tegi otsuse: Kaebealune Otto Vaher on mõrtsukatöös süüdlane. Kohus otsustas: Otto Vaherit 1 aastaks kindlusesse vangi mõista, millest eeluurimisel kinni istutud aeg maha arvatakse. Kohtu otsuse täidesaatmine kuni sõja lõpuni

edasi lükata. Kaebealune kohe vabastada ja lubada oma polku sõita. Otsus ise Tema Keiserliku Majesteetile heaksarvamiseks ettepanna."

Esimehe käenäitamise peale taganevad vahid kaebealuse ümbert ent eemalle tõmmates.

Vaher kummardab kohtu poole. Ta silmis säravad kaks suurt pisarad.

Keegi nuuksub publikumi seas.

Vaheri õemees tuleb kaebealuse poole. Nad langevad teine teise kaela.

Kohtu saalis oli ainult üks inimene, kes teadis, mis pärast Vaher mõrtsukaks sai. Tema oleks võinud asjasse selgust tuua — aga tema ei võinud ega tahtnud asjasse segada. See üks oli Vaheri õemees.

X. Kodu tulek.

See on imelik. Kui inimesele elus midagi põrutavat juhtub — siis muudavad nad oma iseloomu põhjalikult. Ühed lähevad kurvameelseks, teised tormavad metsikult elusse, ahmides elust, mis see veel anda jõuab. Mõned jälle on estis esimeste sarnased, tundvad kui joodik kassiahastust, jäävad hajameelseks vähe toibudes üle elat löögist, vaatavad suuril silmil ringi ja peavad ent langenud inimesteks.

Inimene on ültse imelik oma tundmuste ilmas Ta on ilma, selle suure ja laia ilma valitseja, kuid iseenese minale ainult angeldaja — otsija.

Iseenese tundmuste, oma tegude üle ei jõua ta mitte valitseda. Need kasvavad tihti üle ta pea.

Niisugune lugu oli ka Ernaga peale Petrogradist ära tulekut.

Ta tundis ent surmani õnnetu ja maha jäätud olema. Teotatud, ära tõukat omast mehest. Mehest, keda ta lapsest saati ihaldanud — keda ta viimaks saanud ja kelle hinge ta omast eemale peletanud.

Murtult, väsinult tuli ta kodu.

Tal oleks üks koht leidunud, kust ta troosti oleks saanud — ema rinna naal ent välja nuttes. Aga ta ei läinud senna. Ta kartis, et ema teda ei mõista! Et ema tema valust aru ei saa!

Ta läks oma koormaga hinge peal oma korteri ja jäi sellega senna üksi.

Kuud läksivad mööda. Ta ootas oma mehelt kirja, kuid see jäi tulemata. Meie teame mikspärast.

Ernal oli laps.

Kena magus tütrekene oli see.

Lapsele pandi nimeks Vellamo. Hüüti aga Velliks.

Vaher seda ise muidugi ei teadnud. Pärast poole kuulis ta seda õemehelt ja magus õnnelik tundmus täitis isa rinda.

Kui heameelega oleks ta ka kodu läinud oma last ja naist vaatama. Kui heameelega oleks ta tahtnud Ernalt andeks paluda. Ta ei võinud seda mitte. Ta pidi liinile minema.

Erna elas omapärast vaikist elu. Ta elas oma lapsele.

Oli kurvameelne ja lootuseta.

Majasse, kus Erna korteris, asus keegi rikas ärimees elama. See oli lõbus poiss. Lühikese ajaga sobis ta kõige majaelanikudega tutvust. Ka Ernaga. Kuuldes selle kurvast üksildasest elust, oskas kaval ärimees teed naise südame juurde leida. See oli üks niisugune lihtne mees, kes oskand sõja eest ära peita ja sõjaarvel ent rikastada. Ilma hariduseta — südameta rahakuningas.

Mees, kes oma soovide eest miskit kulu suureks ei pidanud.

Ta hakas ilusa Erna ümber omi püüniseid välja heitma.

Naine oli esialgul tagasihoidlik.

Ta viis Ernat mõni kord teatrisse. Püüdis noort naist lõbustada . . .

Erna, nähes, et isand Bach, nii oli ärimehe nimi, ilma mingi tagamõtteta temale ligines, hakas ka teda usaldama: Nii väga oli talle sõbrust, sooja vastutulekut tarvis. Ta südames valitses õudne külmus.

Aegamisi sigines sõprus. See tuli nagu iseenesest.

Oli ka isand Bach noore naise vastu väga tähelepanelik.

Ta ei tulnud kunagi muidu Erna poole kui tal ikka midagi taskus ei olnud. Küll lõbustas ta ent ka väikese Velliga. Laps näis onuga väga rahul olema.

Isand Bach suudles küll vahest Erna käsi, kui nad teatrist kodu sõitsivad . . . kuid mis oli selles

paha, ütles noor naine eneselle. Oli ju isand Bach tema vastu väga südamlik hea.

Vahest, pikkadel talve öödel tuli ta oma mehe kuju naise silmade ette. Mehe viimane pilk . . . oli kui teras, mis südamesse puuris, kui ta naise enesest haigemaja ukse vahel eemale lükkas.

Külm värin tungis naise hingesse.

Oli kena talve õhtu. Isand Bach pani Ernale ette, Piritale või Kosele sõita.

Et elu kinnine ja kurb küllalt, võttis noor naine Bachi ettepaneku vastu.

Bach pakkis noore naise hoolega kasukasse, ise istus ta selle kõrvale ja sõit läks tuule kiirusel kuljuste kõlina saatel Kose poole.

Kenake tundmus asus rinda.

Taevas oli selge. Lugemata tähed peegeldusivad otsata taeva kangal. Vilkutes lendasivad nad mööda. Puud olid kaet valge rüüga ja näitasivad nõuduv muinasjutulised välja. Õhk nii karastav ja vastu nägu puhuv tuul nagu esimene suudlus, mis põsed punaseks värvis.

Kenake tundmus asus rinda, tundes ent soojas kasukas, mille pehme äär lõuga paitas. Kenake tundmus oli tunda ent välgu kiirusel edasi kantavat — — tundmus mis südame soojaks tegi. Tahtmata otsis noore naise käsi tänu tundmuses oma saatja. kätt.

Ta pigistas seda õrnalt

Mees tõstis aga tema käe oma huulede juure ja musutas mitu, mitu korda seda õrna kätt.

Jõuti Kosele.

Nad läksivad restoraani.

Mõnusas, üksikus soojas toakeses istusivad nad laua ääre.

Kellner tõi klaasid ja pudelid lauale.

Isand Bach valas sättendavat märjukest klaasidesse.

Kuidas virvendas see klaasides — — — kui nõiduv ilus oli see märjuke.

Ja nad jõivad . . .

Erna ei olnud enne kunagi joonud. Ta ei olnud ka ennem ei isegi oma mehega restoraani üksikus toakeses söönud.

Iseäralik saladuslik tundmus asus noore naise rinda.

Ja nad jõivad.

Erna tundis, kuidas hiilis soe tema südame juure, kuidas veri virvendas, lõbutses. Nii mõnus oli.

Erna naeris. Ta naeris tahtmata. Iga sõna mis tema kaaslane ütles, näis ime naljaks. Tahtmata pidi ta naerma. Ta naeris väga palju. Naeris südamest, et pisarad silmis. Naise loomus avaldus ent täiesti.

Nad sõivad õhtust.

Isand Bach suutles väga hoolega Erna käsi — — ja Erna lasi seda hea meelega sündida. Nii mõnus tundus ent jumaldatud — — — austatud olema kellegi poolt.

Nii intiimne oli istuda üksikus restoraani toakes ja mõnusat juttu vesta; vahete vahel niisuta kristall selge veiniga huuli.

Isand Bach istus Erna kõrvale

Ta aina hoidis naise kätt oma käes. Kui imeilusalt oskas ta omi truu silmega naisele otsa vaadata.

Ja — nagu kogemata suutles ta naise valget kaela.

Veri tungis Ernale näkku — — — aga imelik, ta ei pahandanud.

Nad jõivad . . .

Kui lõbus oli Ernal. Ta naeris lõpmata.

Ta hakas laulma.

Ei tea, kuidas see juhtus, aga äkki suutles isand Bach teda põsele.

Mis siis, mõtles naine. Ta on minu sõber!

Mul ei ole peale tema kedagi, kes minu üksildast elu lõbustaks. Ja mingi üliloomuliku jõu sunnil hakkas ta kahe käega oma kaaslase kaelast kinni.

Ta istus isand Bachi süles. Selle truu sõbra süles. See aina suutles naist . . . tema huuleid närides. Veel tundis naine, kuidas mees teda kuhugi kandis . . . nii mõnus oli tunda ent süles kantavat.

Hommiku poole ööd tõi isand Bach Erna kodu.

Ärkades voodist tundis Erna häbi. Iseenese ja oma lapse ees. Mõnuledes sirutas ent noor naine voodis, vaadates omi õrni läbipaistvaid käsi . . .

Tuli Bach, südamlik lahkus ise.

Erna ei jõudnud oma sõbra vastu kuri olla.

Oli ju ometi see sündinud mis olemataks oleks pidanud jääma. Nii kergesti oli noor naine ent alla andnud. Ta püüdis ent õigeks mõista. Püüdis oma südame tunnistust vaikistada. Ta oli noor, tahtis ju elada — — — kõik teised naised elasivad, olivad rõemsad — ta oli küll kauaks ent ära peitnud, küll oli kaua juba üksinda istunud — pikkad pimedad ööd ja õhtud!

Kellele pidi ta ent hoidma! Selle mehele, kes teda külmalt eemale tõukas? Sellele mehele, kellel polnud südand . . . Sellele, kes võib olla, ilmasgi tagasi ei tule. Sellele, keda võib olla, enam ei olegi . . . Miks ei kirjuta ta mulle!

Siiski ütles üks hääl tema südames: „miks valetasid sa oma mehele.“ Ta oli ometi kõige parem mees. — Aga see hääl oli nõrk — — — tema himmu elada oli suurem. Ta oli elu nõiduvust, seda kihvti juba oma veresse immbuda lasknud.

Täiel aurul purjetas nüüd noor naine elusse. Nagu uppuja haaras ta janunev hing lõbude järgi ja seda kõik jõudis talle pakkuda Bachi rahakott.

Pidult-pidule, teatrisse — — restoraani üksikud kabinetid — kafeede pimedad nurgad — — need oleks teadnud rääkida neist õrnest käepigistustest, neist paljutähendavaist pilkest.

Naine unustas ka oma lapse. Vahel harva ilmus ta lapse tuppa, kes amme hoolel kasvas.

Elumürk oli teda ära kihvtitand.

Ühel päeval sai ta oma mehelt kirja. Tal polnud aega seda lugedagi. Parajasti tuli isand Bach temale järgi kui naine kirja käes hoidis — nad pidivad väljasõitma. Naine häbenes ja peitis kirja

ära. Ta unustas seda. Lahti võtmata seisis kiri mitu kuud oma peidu urkas. Kui ta viimaks lahti tehti, siis oli aeg tagasi pööramiseks hilja. Kõik teadsivad Erna vahekorda isand Bachiga, ka tema vanemad. Nendest hoidis Erna ilusasti kõrvale. Mis teadsivad nemad noore naise südamest!

Ka Vaher oli sõbratelt kirjasi saanud — — — ta ei kirjutanud enam.

Vahepeal olid enamlased valitsuse tüüri oma kätte võtnud ja sõjal oli lõpp. Ka Tallinnas valitses kommunism.

Oli jaanuari kuu.

Külm paukus õues ja tuul peksis lund vastu akent.

Erna istus oma tuas kuschetil ja voolis omi sõrmi.

Oli alles hommik.

Naisel oli tore hommiku kleit seljas, juuksed alles kammimata — oli hilja õhtul teatrist kodu tuldud.

Mõnuledes mõtles naine mööda saadet õhtu peale tagasi.

Väikene, kullakarva juukstega punapõseline Velli mängis paksul põranda vaibal.

Härra Bach astus sisse.

Ta vaatas imesteledes ilusat naist. Tõi väikesele karbi shokoladi nagu alati ja suutles proua Ernat põse peale. See oli muidugi lapse ees nii.

Koputati tasakesi ukse peale.

„Kes seal on? " küsis Erna närvlikult.

Lapsehoidja pistis oma pea ukse vahelt sisse.

„Ah sina oled, Leena! Võta väikene enesega ühes".

Leena võttis lapse. Jäi aga ukse alla seisma.

„Noh, mis sa veel ootad?" küsis Erna kärsitult.

„Ma tahtsin ütelda — — et härra, Teie mees on kodu tulnud!" Nüüd läks lapsehoidja lapsega minema.

Nagu välk oli see teade.

Jõuetult langes Erna toolile. Otsas oli unenägu. Otsas oli elujampsimine! Halasti tõde seal — — — Kuhu minna selle eest!

Naine vaatas paludes abiotsivalt oma armukese otsa — kuid ka selle põlved värisesivad.

„Päästa mind!" hüüdis naine käsi ringutes. „Ma olen sulle kõik andnud!"

Isand Bach tõrjus tagasi naise otsivad — paluvad käed.

„Mis võin mina senna parata! Teie mees on kodu tulnud," ütles see nagu kaetsevalt, et hea aeg mööda on läinud.

Ukse peale koputadi.

„Sisse!" hüüda ei julgenud keegi.

„Võta minu laua sahtlist revolver!" pööras Erna ent Bach'i poole. „Päästa iseennast ja mind!"

„Mu jumal! Revolver!" ütles see hädaldes. „Mis pean ma sellega tegema?"

„Lase! Lase mind ja ennast maha!“ hüüdis Erna.

Selleks polnud enam aega.

Vaher tuli uksest sisse. Ta oli oma sineli kõrvaltuppa ära pannud ja nägi kodune välja.

Ta vaatas toas ringi.

„Proua elab väga vürstlikult,“ ütles ta naerates.

Ta läks oma naise poole. Sellel polnud jõudu oma mehele vastu minna. Abitult istus ta sohval.

„Noh mu naisuke!“ ütles Vaher ironiliselt, pakkudes kätt oma naisele.

Isand Bach katsus ukse poole taganeda, otsides silmega pääsemise võimalust.

Vaher nähes seda, ütles: „Minge aga peale, Teie härra Bach! Teie olete truu hing. Ma saan Teid teine kord tänama!“ ta näitas käega ukse poole.

See kadus ukse taha. Ta oli rõemus, et terve nahaga pääsis ja ta pidas Vaherit üheks kõige targemaks meheks, kes niisuguse tühja asja pärast kisa tegema ei hakka.

„Nüüd oleme siis kahekesi!“ ütles Vaher oma naise ette seisms jäädes. Ta võttis külma rahuga revolvri koburi seest välja. Pani enda ette lauale.

„Ma annan sulle kümme minutit mõtlemise aega. Ma tean kõik. Peale seda jutustad sa mulle kõik ära, mis on juhtunud algusest peale. Ma tahan seda sinu enda suust kuulda ja mitte teistelt inimestelt — — — sinu häbi! Hoia ennast mulle valetamast! Üks kord andsin ma sulle andeks, kui

sa mulle valetasid — ja sain mõrtsukaks. Ma tapsin inimese — selle elaja ära. Ma sain mõrtsukaks sinu pärast!" Ta äigab käega enesel üle otsaesise. „Mind veeti selle eest kui looma mööda vangiurkaid. Mind teotati, mind piinati, mind peksti püssi päradega, et ma mõrtsukatöö põhjust neile ütleks. Ma vedelesin kuus kuud kindluse niiskes keldris — — — ma ei võinud neile ütelda. Siis oleks ma ka sind kohtu ette pidanud tuua laskma — sinu teotust päevavalgele tooma — ma ei võinud, ma ei tahtnud. Sa olid mulle püha — — — Minu üle mõisteti kui mõrtsuka üle kohut. Oma verega pidin ma ent vangist lahti lunastama. Mis oled sa mulle teinud?!" hüüdis Vaher käsi vastu silmi surudes karjatavalt.

Naise rind tõusis ja vajus lõõtsutes. Ta ahmis õhu järele.

Vaher ulatas talle klaasi vett.

„Kas arvad sa, et ma selle Bachi minna oleks lasknud võidurõemu näul — — — ei — — üks naine pole seda väärt, et tema pärast kahekordseks mõrtsukaks saada! Ja nüüd jutusta!" ütles ta kindlalt oma naisele.

Naine algas, estis tulivad sõnad aeglaselt otsides, kuid pärastpoole pääsis see valla. Ta jutustas kõik. Terve oma elu . . .

„Nüüd palun ma sind — kergenda mu kannatust — elada ma enam ei või! Võta see vilets elu!" hüüdis naine.

Neid sõnu öeldes jooksis nende laps uksest sisse.

„Papa! Papa!" hüüdis laps.

Vaher lasi ent lapse ette põlvili, surus oma lapse vastu enda rindu.

„Mu laps! Mu laps! Kui suureks oled sa kasvand. Sa tulid parajal ajal. Sinu jauks tahan ma elada!"

Laps vaatas ema poole.

See nuuksus.

„Mami, pisi mami! miks sa nutad? Isa on ju nüüd kodu."

„Papi, pai papi! Ära ole mamaga kuri. Ka temal on raske elada — ta nutab nii palju!"

Laps võtab isa käest kinni, viib teda ema juure öeldes:

„Pai papi, tee mamile pai!"

Vaheril tulevad pisarad silmi.

Ta hüüab: „Vaene naine! Algame uut elu! Näe siin on side, mis meid ühendab," näitab ta käega lapse peale ja võtab selle oma sülle.

Lõpp.